

IAGTTAGELSER FRA NORDAMERIKAS LANDBRUG.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 30. Oktober 1923.

Af Jens Warming.

Nogle Maaneder før jeg i Januar 1923 afrejste til Amerika, modtog jeg en Opfordring fra American-Scandinavian Foundation i New York til at holde nogle Foredrag ved amerikanske Universiteter, og det tilføjedes, at man særlig gerne vilde høre noget om den danske Andelsbevægelse. Dette resulterede i, at jeg kom til at tale ved 10 Universiteter og Landbohøjskoler; og af de to Emner, jeg tilbød, valgte alle 10 „Dansk Landbrug med særligt Hensyn til Andelsbevægelsen“ (senere trykt i det af Harvard Universitet udgivne Quarterly Journal of Economics), medens det andet Emne (Ejendomsskatter) kun benyttedes, hvor man ønskede to eller flere Foredrag. Jeg kom saaledes i Forbindelse med et stort Antal Landbrugs-Professorer, Konsulenter og Redaktører og lærte meget ved Samtaler med disse, ligesom jeg modtog mange interessante Tryksager. — I alt opholdt jeg mig 4 Maaneder i U. S.

En anden Kilde til de følgende Oplysninger er Besøg i 7 danske Landkolonier i Staterne Minnesota, Nebraska, California og Texas, som Regel et Par Dage hvert Sted, men dog en hel Uge i Nysted, Nebraska, hvor jeg for 25 Aar siden opholdt mig 3 Vintre som Lærer ved en dansk-amerikansk Højskole. Herved fik jeg Lejlighed til at besøge en Del Gaarde og tale med praktiske Farmere, og mine tidligere Besøg paa en Del af de samme Steder og hos en Del af de samme Mennesker gav mig en Baggrund for Forstaaelse af den senere Udvikling.

Der er i amerikanske Landbrugskredse megen Videbegær-

lighed om Danmark og ogsaa megen Viden om vort Landbrug, saaledes at man kan stille ret dybtgaaende Spørgsmaal; mange har saaledes læst Harald Fabers engelske Bog om vor Andelsbevægelse. Efter mine Foredrag var der mange Spørgsmaal, ofte hele Spørgetimer, hvor jeg blev pumpet for al min Viden om dansk Landbrug, og jeg maatte undertiden pointere, at jeg ikke var Professor i Landbrug, men kun i Statistik og Økonomi. Men selv en Professor i Landbrug havde ikke kunnet besvare alle Spørgsmaalene, thi Amerikanerne tumler med helt andre Andelsproblemer og venter sig meget mere af Andelsbevægelsen end vi. Vor Andelsbevægelse er groet stille op af den lokale Jordbund, baseret paa vor selvejende, stabile Middelstand, og dens direkte Betydning er rent lokal. I Virkeligheden har vi i Øjeblikket mere at lære af dem, end de af os, og Amerikanernes store Interesse for vor Andelsbevægelse kan ikke undgaa at føre til nogen Skuffelse; meget af det, vi har fremfor dem, vor Andelsaand, vore Traditioner, vor stabile og ensartede Bondestand, lader sig nemlig ikke uden videre efterligne.

Spørger man en dansk Bonde om Fordelene ved Andelsbevægelsen, vil de fleste svare, at man undgaar Mellemmændene, og at man kan producere finere Smør i Fællesskab end enkeltvis. Enkelte vil tilføje, at man staar stærkere overfor Grosserereren, naar man kommer med et helt Mejeris Produktion end enkeltvis. At det havde været farligt, at staa overfor kapitalistiske Aktieselskaber, der dominerede en Række af disse Foretagender. At det har hjulpet Husmændene frem og stillet dem mere paa lige Fod med Gaardmændene. At Mejerierne og Slagterierne blev hurtigere bygget af dem, hvis Velfærd under en given Konjunktur beroede derpaa, end man kunde have ventet, hvis private Kapitalister skulde have løbet Risikoen. Og at alle Fremskridt og Foranstaltninger helt blev til Landmændenes Fordel, saa at Interessen blev mere samlet derom, og Bevillinger lettere kunde opnaas, end hvis f. Eks. private Mejerister havde faaet Del deri. (Men maaske Konkurrencen om Kvaliteten og Initiativet til f. Eks. Ostefabrikation snarere har været svagere hos Andelsmejerierne).

Spørger man en amerikansk Farmer paa samme Maade, vil han maaske ogsaa tale om Mellemmændene, navnlig at Landmændene ved Andelsbevægelsen kan faa en større Del af „the consumers dollar“, altsaa at der af hver Dollar, Forbrugeren betaler, gaar mindre til Mellemanden. Men han vil især fremhæve, at ved Andelssalg (cooperative marketing) kan man

beherske Markedet og Priserne. Dette har danske Landmænd aldrig drømt om, da det vilde betyde at beherske Verdensmarkedet; men for en saa stor Producent som Amerika, der tilmed har en væsentlig Del af sit Marked indenfor sine egne Grænser, er Tanken mere naturlig, navnlig da de californiske Andelsselskabers udmærkede Organisation af Frugthandelen faktisk betyder noget i Retning af at beherske Markedet. Det er en Efterligning af de californiske Metoder, der siden det store Prisfald i 1920 har staaet for de amerikanske Farmere som den store og hurtige Redning, og det vil derfor være nødvendigt at forklare dette nærmere.

Frugt spiller en lige saa stor Rolle for californiske Landmænd, som Smør, Flæsk, Kød og Æg for danske; Dyrkerne betragtes som Farmere ikke som Gartnere, og Andelsselskaberne derude er nu oppe paa en aarlig Afsætning af 260 Mill. \$. Drue-Arealet f. Eks. er 613 000 acres = 250 000 ha, og i Rosindyrkningens Hovedegn, Fresno County, er Frugt saa dominerende, at jeg paa en længere Biltur blev forbavset ved pludselig at se en Kornmark; en Mand, jeg besøgte der, benyttede sine 20 acres (8 ha) overvejende til Rosiner og dernæst til Ferskener til Tørring, og Stenene fra disse udgjorde en væsentlig Del af hans Vinterbrændsel (men Vinteren er mild i California). Den bedst organiserede Forening er Appelsindyrkernes (California Fruit Growers Exchange), der staaer som Mønster for mange af de andre, og hvorfra de ofte henter deres Direktører. Den handler ogsaa med Citroner og „grape fruit“.

Appelsindyrkerselskabet er et Forbund af ca. 200 lokale Foreninger, der svører til vore Mejerier, medens Forbundet svarer til en Eksportforening; Lokalforeningerne besørger Sorteringen og Pakningen, og de er samlet i 17 Distrikter, hver med sin Handelschef. C. F. G. Exchange, der altsaa er den endelige Central, har ingen egentlig Magt, men stor Indflydelse; Lokalforeningerne har nemlig Lov til at sælge enkeltvis, men de staaer sig ved at bruge Centralens Bistand, navnlig til at faa Vagonerne dirigeret til de rette Markeder. Centralen holder fuldstændig Statistik over Produktion og Forbrug og har som Regel fastlønnede Agenter i alle Byer, der aftager over 100 Vagoner aarlig, d. v. s. ca. 80 Byer. Agenterne ved, hvilke Vagoner der er paa Vej til dem, og hvilke Sorter og Størrelser de indeholder; Salget sker Vagonvis til lokale Grosserere eller Kommissionærer (jobbers), som Regel kort før Vagonernes Ankomst, saaledes at Køberens Risiko er saa lille som muligt.

Det er nu Centralens Opgave at have fuldstændig Overblik over de forskellige Byers Købeevne, saa at der netop dirigeres de rette Mængder til hver By; Distrikternes Handelschefer staar i daglig telefonisk Forbindelse med Centralen. Undertiden kan det være nødvendigt at omdirigere Vagonerne undervejs, og Agenterne har ingen Provisionsinteresse i at fastholde de Vagoner, der er dirigeret eller ankommet til deres By.

Foruden den rette Fordeling mellem Byerne vaager man over den rette Fordeling mellem Sæsonerne. Man sørger for, at de sene Varieteter ikke kommer paa Markedet, før de tidlige er solgt; man tilstræber den jævnest mulige Fordeling over hele Aaret, og holder derfor under knap Høst mere tilbage, for at der ogsaa kan være noget at sælge siden. Man holder sin Frugt tilbage, naar der kommer tilsvarende Frugt fra Florida, eller naar det er Jordbær-Sæson i vedkommende By. Man holder straks Prisen saa moderat, at man snarest kan lade den stige lidt i Sæsonens Løb, saa Købmændene ikke taber paa Prisfald. Og ved hele denne omhyggelige Tilpasning efter Tid og Sted opnaar man, at baade Grosserere og Detailister ikke risikerer, at Markedet er overfyldt, og de vil derfor interessere sig for Varen, selv om Avancen holdes lavere. Men lavere Detailpris betyder større Forbrug og altsaa større Produktion. Ogsaa saadanne Trustfordele opnaar den dominerende Sælger, som at man staar stærkere overfor Købmanden m. H. t. at nægte Kredit til usolide.

Den „trade friendliness“ man opnaar ved denne Stabilisering, øges ved den gode Sortering; Detaillisten ved, hvad han faar, og faar, hvad han vil, saa at hans Risiko ogsaa i denne Henseende er minimal. Det er navnlig den ved Varemærket „Sunkist“ betegnede Kvalitet af Appelsiner, man søger at holde i Hævd, medens de ringere Kvaliteter mere overlades til sig selv. I 1921—22, da mange Appelsiner beskadigedes af Frost, sattes der megen Energi ind paa at opretholde Tilliden til denne Betegnelse; paa Grund af det ringe Kvantum var Prisen høj, og den Farmer, der kun havde et ringe Kvantum ubeskadigede, var da dobbelt fristet til ved mild Sortering at øge sit Kvantum; Centralledelsens Stab af rejsende Inspektører maatte da gennemtvinge Omsortering og Ompakning i næsten alle Distrikter. Kampen med den enkeltes Snæversyn støttes imidlertid af den offentlige Mening samt af Lovgivningen og Kontrakterne.

Foruden ved lavere Detailpris søger C. F. G. Exchange at oparbejde Forbruget ved Avertering for ca. $\frac{1}{2}$ Mill. \$

aarlig (Rosindyrkerne saa vidt jeg husker 2 Mill. §.). Det bliver 4 c pr. Kasse eller 1 pCt. af fob Værdien; Avertering i Maa- nedsmagasinerne, særlig Damemagasinerne, synes at spille Ho- vedrollen; desuden Vinduesmateriel, specielle Kampagner m. m. (For Rosinerne er mægtige Gadeplakater om Rosinbrød mest iøjnefaldende). Man fremhæver naturligvis Appelsinernes Vita- minindhold. En Forudsætning for Averteringens Effektivitet er, at den gentages for hver Sæson og afpasses efter Aarets Høst- forhold (og for Rosinerne, at Varen sælges i original Detail- Emballage, saa at Køberen ved, hvad han faar). Negrene mener man endnu ikke at faa Forbindelse med ved Avertering; der maa man stole paa Købmændenes Agitation.

Andre Midler til Forbrugets Forøgelse er at sørge for, at Varen forhandles ogsaa i smaa Byer; og saasnart Byens Forbrug er stort nok, muliggør den centraliserede Handel, at den faar en hel Vagon direkte, saa Prisen kan holdes lavere. Endvidere lærer man Folk nye Anvendelser for Citroner, og har ladet konstruere og udbrede en elektrisk Citronpresse, hvorved Restauranter nemt kan servere frisk Lemonade. Man har endvidere Planer om at koncentrere Detailhandelen i færre Butiker for at disse kan have Køleanlæg til Frugtens Bevarelse (næppe særlig for Appelsiner). Al denne Oparbejdelse af For- bruget foregaar navnlig under gode Konjunkturer.

C. F. G. Exchange har sin egen Kassefabrik, og denne har sine egne Skove med et Areal af 28 000 ha. Fabrikken er dog et særligt Selskab, da den kræver Kapital, medens Exchanges egen Dirigeren af Handelen ikke kræver Kapital; det er Lokalforeningerne, der skal finansieres. Var Handelen splittet mellem flere, vilde ingen være stor nok til at have egen Fabrik; og blandt de Integrations-Fordele man opnaar derved, fremhæves, at man under den store Frostskade i 19^{21/22} undgik Tab ved at maatte annullere sine Ordre til en fremmed Kassefabrik. — Den store Omsætning muliggør endvidere systematisk Udnyttelse af Biprodukter, f. Eks. Udvindelse af Olie, Syre og Eddike af frostbeskadiget Frugt, samt Pro- duktion af koncentreret Saft. Under stor Høst søger man (maa- ske navnlig ved andre Frugter) at skærpe Sorteringen og at faa de frasorterede udnyttede lokalt uden lang Fragt, Køle- vogne og dyr Indpakning; ja man aflaster Markedet ved at „dumpe“ en Del af Overfloden til Svinene. Endvidere under- retter man i Tide Konservesfabrikkerne, naar der kan ventes Overflod. Endelig kan en stor Forening mere effektivt føre

Forhandling med Banerne om Fragten, om Frugtens Behandling, om Banernes Ansvar for Skade osv.

En Forudsætning for alt dette er, at alle er med, eller dog saa mange, at man dominerer Markedet. C. F. G. Exchange har ca. 70 pCt. af Produktionen; enkelte Foreninger for andre Frugter har op til 80 pCt., men for Æbler og Pærer har man kun 20 pCt., idet der her i Stedet eksisterer en Andelsforening af Købmænd. 70—80 pCt. er det samme som Trusterne mener nødvendigt, men Opgaverne er forskellige; en Trust vil ofte bringe Ofre for at begrænse Produktionen ved at nedlægge Bedrifter, og dette kan kun betale sig, hvis der kun er faa udenforstaaende, der ogsaa faar Del i den opnaaede Prisstigning. Men her er det Omkostningerne ved Averteringen og Statistiken m. m., der maa bæres af tilstrækkelig mange; der maa som i Fagforeningerne ikke være Skruebrækkere, der faar Del i Lønstigningen uden at have betalt Kontingent og baaret Strejkens Byrde. Dernæst er den omhyggelige Tilpasning til Markedet umulig, hvis mange udenforstaaende krydser ens Planer; og Bedømmelsen af Markedet bliver usikker, naar man ikke ved, om en akut Overfyldning skyldes ens egen Overvurdering af Købeevnen eller fremmede Dispositioner; hvor de fremmede sommetider sælger en Tiendedel af Centralen, sommetider ligesaa meget eller mere, holder al Beregning jo op. Navnlig under abnorme Forhold med stor eller lille Høst eller Købeevne er Centralisering nødvendig, medens Tilpasningen under rolige Forhold lettere kan komme af sig selv.

Spørgsmaalet at faa tilstrækkelig Tilslutning var netop brændende, da jeg besøgte Fresno County. California producerer 85 pCt. af Amerikas Rosiner eller 60 pCt. af Verdens, og nu var det gamle Rosindyrkerselskab kørt fast, saa at et nyt skulde dannes. Et Rosindyrkerselskab minder mere om et Andelslagteri end om et Mejeri, idet Arbejdet er samlet paa en meget stor Fabrik¹⁾, hvor Rosinerne sorteres, pilles, vaskes, befries for Kærner, pakkes m. m. Det gamle Selskab var kommet i økonomiske Vanskeligheder, fordi det havde garanteret en Minimumspris og nu var der Overproduktion; Selskabet var altsaa ikke et rent Andelsselskab, thi Andelshavere kan ikke garantere hinanden noget saadant; men der var fremmede Ka-

¹⁾ Til Oplysning om Fabrikkens Størrelse (og om hvordan Amerika klarer sig uden Sociallovgivning) tjener, at mit Besøg paa den endte med, at Foreviseren lukkede Døren op til — en Tandklinik. Fabrikken havde oprettet en Sygekasse, hvortil baade den og Arbejderne ydede Bidrag, og man havde da fundet det fordelagtigt at have sin egen Tandklinik.

pitalinteresser med, hvilket muligvis har været nødvendigt i Begyndelsen, baade for at faa Kapital nok og for at faa Tilslutning nok ved den nævnte Garanti. Andre gav Direktøren Skylden. — Den Dag, jeg var i Fresno og af en derværende Farmer blev kørt omkring for at se Egnens økonomiske Seværdigheder, var netop den sidste Dag for Tegning af Medlemmer til det nye Selskab, og overalt hvor vi kom, var Emnet: Naar vi de 85 pCt.? Kontrakterne var nemlig betinget af, at 85 pCt. af Dyrkerne gik med, og man var meget ængstelig for, at dette ikke naaedes. Navnlig mente man, at der var en Del Lavpander, der haabede paa, at de andre startede Selskabet, saa at de kunde sidde udenfor og nyde godt af Markedets Stabilisering, uden at bære deres Del af Omkostningerne; ja naar de stod udenfor, kunde de maaske undertiden udnytte en lille Chance for en Overpris. Det viste sig næste Dag, at der kun var naaet ca. 70 pCt., men man ventede da, at Fristen vilde blive forlænget, og at nogle af de lavtstaaende Indvandrere da vilde gaa med, naar de saa, at der ellers ikke kom noget ud af det. Senere er det ved Samarbejde med private Opkøbere, der bliver en Slags Sælgere for Selskabet, lykkedes at naa endog godt 90 pCt.; men der er givet Leverandørerne en ret vid Adgang til at træde tilbage fra de 15aarige Kontrakter.

Et Hovedspørgsmaal er det nu, om denne stærke Centralisation giver Mulighed for Monopolmagt og Misbrug deraf, saaledes at Forbrugerne udbyttes med højere Priser end naturligt. Enkelte Californiere mener dette, men Bevægelsens Ledere tager kraftigt Afstand fra Tanken, hvad man jo ogsaa maa vente i et saa trust-forskrækket Land som Amerika. Det fremhæves saaledes, at der ikke har været givet Parole om Areal-Begrænsning, men at nye Dyrkere tværtimod altid har været velkomne i Andelsselskaberne, og at Arealet netop er vokset stærkt med den gode Afsætning. Det eneste, jeg har læst om i Retning af Areal-Indskrænkning, er en Slags Tobaksdyrkerstrejke i 1908; ellers maa man til Sydamerika, hvor den kendte Kaffe-Valorisation i 1907 blev efterfulgt af en systematisk Indskrænkning af Kaffe-Arealet (se nedenfor). Sikkert har Farmerne her dog kun gjort en Dyd af Nødvendighed; misbrugte de Magten, vilde de nugældende Undtagelser fra Trustlovene for Farmere og Arbejdere (de Klasser, hvis Tilslutning er nødvendig til Opretholdelse af en Trustlovgivning) blive ophevet. Og desuden har Farmerne overhovedet ikke økonomisk Magt til at gennemføre en Indskrænkning under det naturlige. Ingen Andelsdisciplin kan hindre de mange Tusinde Dyrkere i

at udnytte en kunstig høj Pris, d. v. s. en Pris, der giver større Overskud end andre Afgrøder, ved en Udvidelse af Arealet; det kan Trusterne kun gøre, fordi det er nogle faa store Bedrifter, der skal forenes. Og selv om Andelsselskabet nægtede at sælge mere end et vist Kvantum fra hver Leverandør, vilde disse netop ved Underproduktion let kunne sælge udenom, foruden at Ikke-Medlemmer havde frit Spil til at udnytte den kunstige Overpris.

Men alligevel har et stort Andelsselskab en vis Magt over Priserne. Ligesom Fagforeningerne kan hindre at Lønnen er for lav, men ikke i Længden holde den over den naturlige, der giver økonomisk Balance, saaledes kan et Andelsselskab fremskynde den rette Pris og Produktion. Naar man ved Kendskab til Markedet og ved Statistik har fuld Klarhed over Aarsagerne til et vist Misforhold, f. Eks. for lave Priser og for stor Produktion, vil Farten henimod det rette Punkt blive stærkere; og har man naaet det rette, vil man ogsaa tidligere have fuld Klarhed derover, saa at Farten udover Balance-Punktet bliver svagere. Man har saaledes Statistik over Frugttræernes Alder for at kunne bedømme Produktionen i den kommende Aarrække. Amerikanerne taler meget om denne Stabilisering af Priserne, og den er sikkert til alles Gavn. Ligesom de nævnte Detailhandlere interesserer sig mest for en Vare, der giver en regelmæssig, omend beskeden Avance, vil ogsaa Farmerne hellere dyrke en Vare, som giver en nogenlunde regelmæssig, moderat Indtægt, end dem, der giver Lotterigevinster og stor Risiko, selv om Gennemsnittet er højere. Produktionen bliver altsaa større, og selve dens Jævnhed er en Fordel for Forbrugerne; en jævn, normal Billiggørelse er bedre for dem end en kortvarig abnorm lav Pris; den store Produktion kan nok afsættes, men selve den lave Pris viser, at det overskydende kun har ringe Brugsværdi, en lavere Grænsenytte end de Varer, som der i Stedet for produceres for lidt af. Det er bedst at alle Behov tilfredsstilles i lige Grad; er der Overproduktion af een Vare, Underproduktion af en anden, er der Værdier, dør relativt gaar til Spilde, fordi der er andre Varer, der trænges mere til.

Danmark har sikkert noget at lære af denne Stabilisering, baade for Landbruget og Fiskeriet. Amerikanerne overraskes ved at høre, at vore berømte Andelsmejerier kun producerer kooperativt, og saa er der ikke mere Kooperation der, bortset fra nogle mindre betydelige Eksportforeninger. Efter mit første Foredrag blev jeg spurgt, hvor mange Procent af vore Land-

mænd, der var med i Andelsbevægelsen. „Jeg tror det er saa og saa meget; nu skal jeg se efter.“ Det har sikkert undret Spørgeren mange, at jeg ikke kunde dette Tal udenad, thi det er en Hovedsag i Amerika; men hos os er det jo mindre væsentligt, ja maaske snarere en Fordel, at et Par Hundrede Mejerier er private, saa at der kan komme lidt Konkurrence og en Sammenligningsbasis for Driftsøkonomi o. lign. Hvor Mejerierne er groet op ganske lokalt som hos os, ligger Tanken om en Centralisering naturligvis fjernere end f. Eks. i Finland, hvor de mere skyldes Organisation fra Centrum. Og de 70—80 pCt. af Produktionen, de amerikanske Andelsselskaber tilstræber, kan Danmark kun naa i Forening med andre Lande, hvilket selvfølgelig er mange Gange sværere, for ikke at sige umuligt; før Krigen leverede vi ca. 40 pCt. af Bretlands Smørindførsel og 50 pCt. af Flæsket, men medregner vi Englands og og Irlands egen Produktion, bliver Procenten langt mindre, og i Virkeligheden skulde man vel regne med hele Vesteuropa m. m. Ikke desto mindre mener jeg, at vi maatte kunne opnaa visse Fordele ved et Samarbejde mellem vore Mejerier eller Slagterier; Amerikanerne udtalte deres Forundring over, at vi havde saa lidt Organisation, at vi til Tider pludselig havde sendt saa meget Smør til New York, at det havde paavirket Prisen helt ud til California, og jeg har hørt en Udtalelse om, at det overvældende Indtryk, amerikanske Farmere derved havde faaet af Danmarks Leveringsevne, havde bidraget til, at Smørtolden blev forhøjet til 8 c pr. lbs eller ca. 1 Kr. pr. kg; hvis dette er rigtigt, kan den Aflastning af det engelske Marked, man opnaaede, næppe opveje Tabet i Amerika. Selv om det er unyttigt at tænke paa en egentlig Beherskelse af Verdensmarkedet, maatte saa klare Fejl dog kunne undgaas. Særlig under saa urolige Forhold, som de sidste Aars vilde et saadant Samarbejde være af stor Betydning; men Ledelsen vilde ogsaa være des vanskeligere, og mange vilde sikkert ofte foretrække at disponere efter deres egen Opfattelse af Markedet, hvad de californiske Regler jo ogsaa giver Lokalforeningerne Ret til.

Den californiske Andelsbevægelse er født ud af en Nødtilstand, og det varede en Snes Aar inden den naaede sin nuværende Anseelse. Der var en Tid i 90'erne, hvor Købmændene ikke turde købe selv, men kun paatage sig Kommissionsalg, og Opgørelserne blev da undertiden „med rødt Blæk“, d. v. s. der var ikke Dækning for Fragt og Handelsomkostninger. Dette tvang Farmerne til Samarbejde, men California har i det hele gode Betingelser herfor, saa at der hurtigt kunde

opnaas haandgribelige Resultater til Støtte for Bevægelsen. Hver Frugt stammer fra en dominerende Egn, saa at det er let at samles; og den mægtige Afstand fra Hovedmarkedet i Østen (4 Døgn's Rejse med Eksprestog og end mere med Kølevogns-Togene) gør enhver Besparelse meget følelig i Forhold til Farmernes Nettopris. Desuden egnede Varen sig for Avertering, og man fik Medvind af et stigende Forbrug, til sidst ogsaa en Fragtbesparelse gennem Panama-Kanalen. Selvfølgelig har man ikke undgaaet Opposition fra de Købmænd og Mæglere, der mistede deres Beskæftigelse, og der nævnes Eksempler paa meget illoyal Konkurrence, f. Eks. bevidst Demoralisation af Markedet ved Undersalg samt Forsøg paa at lokke Kunderne ved midlertidig Overpris. Købmændene har ogsaa forsøgt Efterligning ved selv at ordne Videresalget kooperativt, og de søger at interessere Farmerne ved Bonus af Overskudet.

Angaaende de californiske Principer og Metoder skal endnu følgende fremhæves (1) Man holder paa, at der bør være særskilte Foreninger for hver Frugt eller højest for et Par beslægtede, saa at man ikke kommer til at bære uvedkommende Tab; en korrekt Fordelingsbasis for Omkostninger, Overskud eller Underskud vilde ogsaa være vanskelig at finde, og der vilde let komme Rivninger. Dog kan man have fælles Agenter, især hvis Sæsonerne er forskellige. (2) Endnu kraftigere advares mod at have Farmere og Købmænd i samme Forening; det er som „Olie og Vand“ og har erfaringsmæssigt givet daarlige Resultater. „Don't get mixed“, Foretagenderne skal være „purely farmer owned“. (3) Man foretrækker et Forbund af Lokalforeninger, der giver mere Samhørighedsfølelse; det er som vore Fagforbund, der ikke kan have spredte Enkeltmedlemmer. En isoleret Lokalforening som vore Mejerier tillægger man kun ringe Betydning, men siger dog, at har man først saadanne, er det et Par Maaneders Sag at forene dem til et effektivt Forbund. Man lader som nævnt Lokalforeningerne beholde deres Handlefrihed, idet man foretrækker at have alle med i en løsere Organisation for nogle faa i en stærkere; og man tør ikke ret betro sin Skæbne til en almægtig Hovedledelse. I Rosinselskabet med de store Centralfabrikker mangler der dog Lokalforeninger, hvilket maa- ske har bidraget til det ældre Selskabs Skæbne. (4) Til Finansiering kræves store Beløb baade til Anlæg og til Opkøbet, idet man ikke kan konkurrere med de private Opkøbere, hvis man ikke betaler kontant; Selskaberne fødes jo netop

oftest i en trang Tid, hvor Farmerne ikke har Raad til at vente. Varige Artikler som Hvede, Uld og Bomuld maa sælges jævnt for at give den bedste Pris, hvilket kræver Pakhuse og Driftskapital. Medens vore Andelsforetagender laaner næsten alle Pengene (og afdrager dem hurtigt, hvilket virker kapitalskabende, selv om der snart optages et nyt Laan), kræves der i Amerika et Indskud, f. Eks. pr. acre. Hvor der skal bruges store Beløb, tegnes der desuden frivillige Aktier og optages Laan. Bankerne har oprindeligt ønsket Selskaberne i Aktieselskabsform, idet de overfor den mere ustadige og ofte flyttende Befolkning ikke føler sig saa trygge, som vore Banker, ved solidarisk Ansvar af Medlemmerne. Aktiernes Udbytte er dog begrænset, saaledes at Rest-Overskudet udbetales Dyrkerne som Bonus efter det leverede Kvantum. Og man har forskellige Kauteler mod Misbrug af Kapitalmagten; ofte kan Aktierne kun sælges til aktive Dyrkere, eller der dannes Konsortier til at sikre Majoriteten (voting trust). Som Regel har Dyrkerne kun een Stemme uden Hensyn til Antallet af Aktier, men det kan ogsaa gaa godt paa anden Maade, idet Aktie-Interesserne som Helhed er svage; Ejerne føler sig mere som Dyrkere end som Aktionærer. (Ogsaa i Danmark følges jo som Regel Principet „one man one vote“; dette maa sikkert betragtes som Udtryk for, at der ikke er nogen reel Interesse-Modsætning mellem store og smaa Bønder; ellers vilde der være flere Mejerier, hvor „Køerne stemmer“). I det gamle Rosindyrker-Selskab var der Stemmeret efter Aktier. (5) Det fremhæves saa ofte i den amerikanske Literatur, at Medlemmerne maa være bundne til at levere deres Varer til Andelsselskabet, og at denne Leveringspligt maa gennemtvinges, saa at man faar det Indtryk, at der maa være Vanskeligheder, baade fra Medlemmernes egen Lyst til at prøve Lykken andetsteds og fra Konkurrenters Lokketoner og midlertidige Overbud. Jeg blev jævnligen spurgt, hvad man i Danmark gjorde overfor Medlemmer, der brød deres Leveringspligt. Det er især i California, at man lægger Vægt paa strænge Kontrakter; i Minnesota ønsker man at reservere Medlemmerne en vis Handlefrihed. Meget af hvad vi med vort Minimum af Foreningslovgivning har i Kontrakterne, har Amerikanerne for øvrigt i særlige af Rigsdagen vedtagne Andelslove, og saadanne har ogsaa været nødvendige for at fjerne visse legale Hindringer for Andelssalg. Man har maattet sætte en Del ind paa at faa Foreningsret (the right of the farmer to combine with other farmers for the purpose of marketing), men hævder, at man ikke kræver specielle Begunstigelser, kun Ligeret. (6)

Det fremhæves, at ethvert Led af den tidligere private Handelsorganisation har sin Mission, saa at man ikke helt maa skyde dem til Side. Og man vurderer dygtige Ledere højt; i California kan Direktørlønnen gaa op til 25 000 \$, og det nedenfor nævnte nye Tobaksdyrkerselskab med 56 000 Medlemmer er endog oppe paa 55 000 \$; fra Nebraska har jeg dog set Klager over Vanskeligheder ved at faa Farmerne til at lønne tilstrækkeligt. Dette er sikkert mere nødvendigt i Amerika end hos os, fordi der er mindre Klassefølelse, mindre Tilbøjelighed til at knytte sin Skæbne til sine Kaldsfællers og bruge sine Evner til deres Bedste. Fagforeningerne, hvis Ledere har den samme Mission som Andelsselskabernes, at skaffe det Overblik over Markedet, som den enkelte Arbejder, resp. Farmer, vanskelig kan have, er i Amerika forholdsvis svage, baade fordi Medlemmerne ikke føler sit Velfærd saa beroende paa Foreningen, og fordi de, der har Evnen til at føre an, er mere fristede af Landets store Muligheder til at bruge Evnerne til at hæve sig selv, f. Eks. ved selv at starte en Forretning, end til at hæve Kammeraterne. Derfor maa der lønnes godt. Under mine Besøg i forskellige Fagforeninger fortalte man mig Gang paa Gang: Vi lærer jo i Skolerne, at enhver kan blive Præsident for de Forenede Stater. Men en Mand, der tror paa saadanne Chancer, er ikke let at binde for Kammeraternes Vogn. Om det er nødvendigt at lønne med 55 000 \$, synes dog tvivlsomt; Amerikanerne har en Svaghed for store, kostbare Administrationsapparater. (7) Det betragtes oftest som klogest, at man afkøber de tidligere private Forretningsmænd deres Bygninger og Anlæg, da for mange Anlæg er en stadig truende Fare for usund Konkurrence. Man er altsaa ikke overdreven ængstelig for, at vedkommende Sælger muligvis skulde gøre en lidt for god Forretning, og der er vel i Virkeligheden oftere Fare for, at Entreprenøren ved eventuelle nye Anlæg skal gøre en for god Forretning. Man søger ogsaa Tilknytning til allerede eksisterende Organisationer, saa at man ikke straks har en Fjende udenfor.

Udenfor California har man længe haft Andelsmejerier, kooperative Kornsalgsselskaber for en Stationsbys Opland (elevators), Brugsforeninger, Indkøbsforeninger for Trælast, smaa Andelsbanker, lokale Forsikringsforeninger, Telefonselskaber m. m., men intet Steds saa dominerende som i California og i Danmark. Og medens man i Danmark kan sige, at det overvejende Flertal af vore Andelsforetagender har været vellykkede, er der

i Amerika en ret betydelig Minoritet af mislykkede. Aarsagerne vil ofte være uheldig Ledelse, navnlig hvor Ikke-Farmere med Særinteresser har taget Styret, saasom Bankmænd, Agenter og Sagførere. Dernæst volder den store Sammenblanding af Indvandrere af mange Folkeslag Vanskelighed; hos os hører et Flertal af Sognets Bønder til Egnens gamle Slægter, hvis personlige Egenskaber og Formueforhold man ved ret god Besked om (og i Bondestanden skal Sødskende oftere være af samme Karakterpræg end i Byerne). Men Nybyggerne paa Prærien kender ikke hinanden saa godt; de hører til forskellige Folkeslag, der har liden Omgang med hinanden, og ikke har tilstrækkelig Tillid til hinanden, til at man let kan forene dem i et Andelselskab; og de flytter oftere end vore. Derfor kniber det baade med Starten, med at faa de rette, dygtige og hæderlige Ledere, og med Medlemmernes Loyalitet. Man har ikke vor Andelsaand (og vore Folkehøjskoler); man er mere fristet til at træde ud, hvis der er øjeblikkelig Fordel ved at svinge; og man har vel heller ikke vor sindige Tilfredshed med at vide Sagen i Bestyrelsens Hænder. Danmark er jo Organisationernes Land med meget stærke Fagforeninger og Arbejdsgiverforeninger, med Grundejer- og Lejerforeninger, Prisaftaler, Studenterraad, Husmoderforeninger osv.

Næst California er der vistnok mest Andelsbevægelse i Minnesota, som er en af de vigtigste Mejeristater, som har mange skandinaviske Indvandrere, og hvis Hovedmarked ligesom Californias ligger langt borte, saa samlet Optræden er naturlig. 67 pCt. af Smørret produceres af Andelsmejerier, 61 pCt. af Kreaturerne sælges gennem Salgsforeninger og 49 pCt. af Kornet. Ogsaa Kartoffelsalget har man haft Held med, medens det voldsomme Prissald i 1920 ofte betød, at de, der solgte gennem en Andelselevator, fik mindre for Kornet, end de, der straks solgte til en Købmand. Der er ogsaa en Del Brugsforeninger, særlig i de tyndt befolkede Egne, hvor en privat Købmand vanskelig kan eksistere, medens det faste Medlemsforhold giver en Brugsforening en mere sikker Omsætning (noget, som sikkert ogsaa i Danmark giver en Del Brugsforeninger deres Eksistensberettigelse, idet de er lovlig smaa til at give reelt Overskud). Om Mejerierne skrives der, at deres Produktion er mindre sæson-varierende end de private Mejeriers, og at deres gennemsnitlige Aarspris derfor bliver bedre, idet de har mere at sælge paa den Aarstid, hvor Priserne er gode — ganske som i Danmark. Det mest interessante i Minnesota er dog den begyndende

Forbundsdannelse, altsaa Skridt i californisk Retning; baade for Korn, Kreaturer og Smør er der dannet Forbund, men de omfatter dog endnu langt fra alle Lokalforeningerne.

Nu har det store Prisfald i 1920 vækket Interessen for Andelsbevægelsen hos alle Farmere i Amerika; det viste sig, at California (og Mejeriegnene) klarede Krisen bedst, og selv om Andelsbevægelsen ikke har hele Æren herfor, har den dog en stor Del af Æren. Forventningerne om, hvad der kan naas herved, er sikkert overdrevne; flere af de mest kyndige Landøkonomer er baade overraskede over den vældige Udvikling i Andelsbevægelsen og skeptiske m. H. t. Varigheden deraf, og Præsidenten for De samvirkende Landboforeninger (American Farm Bureau Federation) advarede i en Tale i Oktober 1922 mod at forcere Udviklingen for stærkt; han taler om, at man først maa have Andelsaand og om at „fix myself so the other fellow can work with me. The farmer is a great individualist“. Endvidere taler han om, at de trænger til en mere lovsikret Ret til at handle kooperativt, men der synes der allerede at være sket en Del, bl. a. ved at Andelsselskaberne har faaet Adgang til Børserne. Angaaende „Andelsaanden“ gælder det vel iøvrigt, at noget maa der være paa Forhaand, men noget kan først udvikle sig efterhaanden, naar Bevægelsen er i Gang og de praktiske Krav melder sig.

Om alt det meget, der i den Retning har set Lyset i de sidste Aar m. H. t. Korn, Kød, Bomuld, Uld, Tobak, Kartofler, Mælk m. m. gælder det, som om den tidligere Andelsbevægelse, at noget har været vellykket, andet ikke. Kooperativ Mælkeforsyning synes saaledes at være gaaet godt ved Baltimore og Minneapolis, men ikke ved Chikago¹⁾. For Bomuld skal man være oppe paa en kooperativ Omsætning paa 250 Mill. \$ aarlig, og for Tobak har der i alt Fald været en meget kraftig og vellykket Start, medens det er lovlig tidlig at udtale sig om Bevægelsens endelige Skæbne; jeg bygger her paa et Foredrag af Aaron Sapiro, der betegnes som Amerikas største Andelsjurist. I Kentucky lykkedes det paa halvfemte Maaned at faa 56 000 Tobaksfarmere til at underskrive 5aarige Kon-

¹⁾ Mine Kilder til Oplysning om de sidste Aar kan naturligvis ikke være saa videnskabeligt sigtede, som om de ældre Aar og de ældre Selskaber. Nogle af Kilderne er Agitationsforedrag. — Under Korrekturlæsningen faar jeg at vide, at det ikke længere gaar saa godt med Mælkeforsyningen i Baltimore.

trakter, og den offentlige Mening synes at være bleven saa betagen af Bevægelsens Styrke, at alle kom den i Møde. Bankerne ydede stor Kredit, idet Risikoen derved syntes mindre end den Risiko, de i Forvejen løb paa deres Forbindelse med Farmere og Købmænd, fordi den hele Tobakssituation gjorde Statens Stilling elendig; der kom paa den Maade flere Penge til Egnen, og det siges, at 50 Banker i Kentucky blev reddet. Paa 10 Dage købte man saa Pakhuse for 7 Mill. \$, „thi det er et Princip aldrig at bygge parallelle Anlæg, hvis Ejeren af de eksisterende er villig til at sælge“. Derpaa antog man Personale og begyndte at opkøbe og sortere Tobakken; man havde sagt, at Farmerne aldrig kunde lære at sortere Tobak, bl. a. fordi Købmændene ikke vilde røbe deres Hemmeligheder; men det gik, og senere har man oprettet Kursus i Sortering. Og saa kom Køberne; de store Fabriker opdagede, at nu var det Stedet, hvor man skulde forsyne sig. Og Priserne steg. Dette var altsaa Kentucky, der producerer 30 pCt. af Amerikas Tobak; 10 andre af de 12 Stater, der har stor Tobaksavl, er nu organiserede, saaledes at ialt 65 pCt. af Amerikas Tobak sælges kooperativt for 220 000 Farmere; om de 10 Statsorganisationer atter arbejder sammen, oplyses ikke.

For Kød foreligger der kæmpemæssige Planer, der dog vistnok maa betegnes som naive. Man har længe haft smaa lokale Salgsforeninger (livestock shipping associations), men oftere af en løsere Karakter, idet Samarbejdet nærmest bestod i, at man i Forening sendte en hel Vagon til Markedet, og som Regel med regnskabsmæssig Opgørelse for hver saadan Vagon (single shipment pool); der synes dog at være en fastlønnet Bestyrer til at organisere det. Selve dette opfordrede dog til at bygge videre, fordi det viste sig, at Kommissionærene ikke tog sig saa ivrigt af disse Vagoner, som af dem fra private Købmænd; og i 1921 udkom der under de samvirkende Landboforeninger en Kommissionsbetænkning, hvorefter man om de vigtigste Markeder foreslaar at bygge større Distrikts-Forbund op paa Grundlag af Lokalforeningerne, og atter samle disse Forbund i en Hovedorganisation, der skulde have det centrale Overblik over Markedet. Tanken er da at organisere Tilførslerne „intelligently“ ligesom Frugtselskaberne, saa at de ugentlige Tilførsler til de store Byer ikke bliver saa svingende som nu, en Regulering, som der sikkert ogsaa er Trang til, der som her. Et saadant „uniform weekly volume“ af Tilførslerne vilde jo have stor Værdi for baade Producenter og Forbrugere, idet den nuværende Uregelmæssighed sikkert kun gavner Mellemændene

og betyder, at der nationaløkonomisk set er en Del, der gaar relativt til Spilde. Betænkningen, der er meget kortfattet, nævner en Del af de Vanskeligheder, der skal overvindes, men næppe dem alle. Man er klar over, at der kræves lang Tid, inden en saadan Organisation kan blive opbygget og indarbejdet og gøre sine Erfaringer. Man hævder, at Distrikterne maa være saa store, at de kan have en højtlønned Direktør, der kan bræmse eller stimulere Tilførslerne, efter hvad der kræves; han skal ligefrem lægge et Tryk (pressure) paa Lokalforeningerne, jfr. at danske Kreaturhandlere under knapt Marked trawler deres Opland ved telefonisk eller personlig Henvendelse paa Gaardene; i Nødsfald vil man samle en midlertidig Overflod i „concentration yards“. Og man vil have en hyppig og detaljeret Statistik over Kreaturerne Antal, Alder osv., samt Klarhed over deres Voksetid, saa at man kan beregne den sandsynlige Levering et Stykke ud i Fremtiden — af hver Kreaturart og af hver Kvalitet. Man paaviser den store Uensartethed mellem Egnene; nogle græsfeder Kreaturerne, andre staldfeder dem, og nogle sælger magert Kvæg til Fedning i andre Egne; men man haaber at kunne harmonisere Tilførslerne fra de forskellige Distrikter, idet Transport-Problemerne er „local, district, intrastate, interstrate, regional, national and international in character“. Man viger end ikke tilbage for at ville regulere selve Produktionen; man vil som Californierne oparbejde Forbruget ved at lære Folk at paaskønne Kød; man vil oprette Kursus i Sortering og Notering, oprette Voldgiftsretter osv.; og man haaber at naa til at have en Centralledelse, som kan optræde med tilstrækkelig Autoritet til at gennemføre enhver effektiv Plan, som maatte være paakrævet.

Vanskelighederne er dog sikkert større end paaregnet. Kvæg er en langt større Artikel end Frugt, produceres i alle Egne og Lande, og under meget uensartede Forhold. Nogle Steder er Stude og Svin Hovedprodukt, andre Steder et Biproduct til Mejeriet; kan man ogsaa faa de sidstnævnte Farmere til at levere hyppig Statistik, jfr. vore Landmænds Misnøje med de mange Svinetællinger under Krigen? I Minnesota, hvor 61 pCt. af Kvæget sælges gennem Lokalforeninger, sælges kun 20 pCt. gennem Forbund, og de 61 pCt. stammer navnlig fra de Egne, hvor Kvæg spiller en stor Rolle, medens man lader Købmændene beholde Forretningerne, hvor det kun er et Biproduct. Men Mængden af Slagtekvæg som Biproduct vil ofte variere mere og anderledes end som Hovedprodukt, saa at det er forstyrrende ikke at have dem med. Landmændene ved knap selv, hvor

mange Kreaturer de kan levere om 1 Maaned, om 2 Maaneder osv.; det beror paa Kreaturerens Trivsel, paa Vejret, paa Foderhøsten osv. I alt Fald under danske Forhold¹⁾ er det sidste meget vigtigt og rejser et stort Problem, nemlig hvorledes man skal regulere Besætningens Indskrænkning under knap Høst (eller dens Udvidelse under stor Høst, hvor Kødpriserne hos os plejer at stige). Naar man har gjort, hvad der kan gøres i Retning af at købe Foder, indskrænke Fodringen, sælge levende Kreaturer til Egne med bedre Høst osv., og der saa alligevel mangler 10 pCt. af Foderet, da er der forskellige Muligheder tilbage, hvis Yderpunkter er straks at reducere Besætningen med 10 pCt., og at fordele Reduktionen gradvis over hele Aaret, men saa maa man ende med $\div$ 20 pCt., hvis Gennemsnittet skal være $\div$ 10 pCt. Det første giver trods Konservesfabriker, Køleanlæg og Eksport et stort øjeblikkeligt Prisfald, medens det sidste giver for lille Besætning til Udnyttelse af næste Aars Høst, saa en eller anden Mellemting vilde være bedst for Landmændene og Samfundet. Men hvem kan give Parole om saadan en Mellemting, og hvem kan skaffe en saadan Parole gennemført?

Hvem har i det hele Hjerne til at have Overblik over et saa broget Marked? Og hvem har Autoritet til at sætte sin Vilje igennem, naar Meningerne er delte og Interesserne maaske med? Og kan man faa en Efterfølger, naar Skaberen af en saadan Organisation falder bort? Man kan maaske sige, at selv om det er umuligt at naa den fulde Viden og det fulde Overblik, saa vil den størst mulige Viden dog ogsaa gøre Gavn; men dette er kun rigtigt, hvis man forstaar sin Videns Begrænsning; overvurderer man sin Viden, vil man let disponere for dristigt, og let fristes til at fastholde den inaugurerede Politik med for stor Stædighed; og saadanne centraliserede Fejl vilde virke over en meget stor Omsætning.

Jeg er altsaa bange for, at Planen er naiv. Men hvis vi nøgterne og kritiske Danskere havde hørt om de californiske Planer, den Gang de kun var Planer, vilde vi vel ogsaa have kaldt dem naive. Der er ialt Fald den Styrke i Naiviteten, at det giver Tro og Begejstring, saa at man kan løse Opgaver, som man ellers ikke magtede. Amerikanerne er naive Optimister i Forhold til os, men netop dette giver Energi, og det er muligt, at den amerikanske Energi

¹⁾ Et af de vigtigste amerikanske Fodermidler er man mere Herre over end vi over Roerne, nemlig den grønne Majs, der opbevares i Silo; man kan nemlig variere det Areal, der forbliver til Modenhed.

kan løse ogsaa denne Opgave. Der er derfor Grund til at følge denne Sags videre Udvikling med stor Interesse, og selv om man ikke naar at „beherske“ Kvægmarkedet er der i alt Fald Grund til at tro, at man kan naa til at undgaa nogle af de værste Fejl, man hidtil har begaaet i Kvæghandelen. Man er begyndt at bygge enkelte af de større Kredsforbund op og er allerede oppe paa en Omsætning af flere Hundrede Vagoner ugentlig; og man paastaar, at alene derved har man opnaaet en kendelig Stabilisering af Priserne.

For Korn er Planerne endnu mere fantastiske. Situationen er den, at fra 1914 til 22 er Hvedearealet udvidet fra 55 til 67 Mill. acres eller 22 pCt., og i Canada og Argentina vistnok endnu mere (medens Majsarealet i U. S. er uforandret). Dette har givet saa lave Hvedepriser, at mange Farmere er ruinerede, og man spejder efter Hjælp. Man har da Planer om at „dumpe“ Overskudet til Udlandet, men holde Indlandsprisen oppe, noget som den offentlige Mening dog vil stille sig absolut afvisende overfor. Endvidere internationale Planer om Samarbejde med Canada, Argentina og Australien, eventuelt med Bistand fra Regeringerne (Statsbistand til Salgsregulering har jeg ellers kun truffet paa paa et ganske underordnet Punkt, nemlig med Hensyn til Meloner fra California, hvor en Statskonsulent vejleder ved Afsætningen). Endelig har man Planer om Valorisation som Brasilien i sin Tid gjorde med Kaffen, jfr. straks nedenfor, altsaa en organiseret Lagring til bedre Tider. Det eneste af alt dette, jeg foreløbig kan tænke mig, er en „Dumping til Svinene“, som Californierne under stor Høst gør med de ringeste Frugter; arrangerede man sig med de Hvededyrkere, som er fjernest fra Markedet, om at opfodre Hveden, maatte det kunne hjælpe en Del paa Prisen.

Da Tanken om Valorisation altsaa har været oppe — endnu ca. August 1923 har jeg i en dansk Avis set et amerikansk Telegram derom — har jeg gennemtænkt de værditeoretiske Forudsætninger for en Valorisation og giver nu Resultaterne heraf; først for Kaffe, og derefter en Paavisning af de langt større Vanskeligheder med Hvede. I 1906—07 var Brasiliens Kaffehest 24 Mill. Sække, mod normalt 15; Provinsen Sao Paulo opkøbte da $8\frac{1}{2}$ Mill. Sække, der lagredes i New York, London, Hamborg osv. og solgtes langsomt i en lang Aarrække. Normalt nøjes man med den Prisudjævning, som private Spekulanter tilvejebringer uden at ville det; men denne Opgave oversteg deres Kapitalkraft, baade fordi det var større

Kvanta og en længere Aarrække; og desuden kan en Udjævning være fordelagtig for Producenterne, selv om den gaar ud over det Punkt, der giver Fortjeneste for en almindelig Spekulant; hans Opkøb gavner nemlig Producenterne, men denne Fordel indgaar ikke i hans Rentabilitetsberegning; derfor maa Producenterne selv slutte sig sammen om en kooperativ Spekulation, eller Staten maa ordne det og lade Producenterne betale Omkostningerne gennem Skatterne. Der bliver nu Tale om en Tillempling af Monopolpris-Læren, som den findes i de almindelige nationaløkonomiske Lærebøger, og jeg begynder med at opstille en Tabel over Kaffeprisens Afhængighed af det udbudte Kvantum, idet jeg angiver 4 forskellige Muligheder. Tabellens syvende Linie angiver Kvantum 100, Pris 100, altsaa samlet Værdi 10 000, hvorved tænkes paa en normal Høst og normal Pris, der giver normal Fortjeneste, d. v. s. som andre Afgrøder. (Det er dog ikke givet, at Gennemsnitshøst giver Gennemsnitsfortjeneste). Der angives dernæst Priser svarende til Kvantum 110, 120 osv. eller 90, 80 osv.; i Tabellens Afdelinger A, B og C tænkes Prisen at bevæge sig henholdsvis 5, 10 eller 15 for hver 10, Kvantum forandres, medens D angiver en skæv Fordeling, nemlig $\div 10$ ved god Høst, $+ 40$ ved daarlig Høst. Dette sidste stemmer antagelig bedst med Kaffens virkelige Forbrugsforhold (som dog selvfølgelig ikke gaar efter saa matematiske Regler); gaar man yderst ud til meget stor eller lille Høst, finder man nemlig efter Afdeling D, at det dobbelte af normal Høst kun kan afsættes til Pris 0, d. v. s. at man kun vilde forbruge det dobbelte, naar man fik

Kvantum	A		B		C		D	
	Pris	Samlet Værdi	Pris	Samlet Værdi	Pris	Samlet Værdi	Pris	Samlet Værdi
160	70	11200	40	6400	10	1600	40	6400
150	75	11250	50	7500	25	3750	50	7500
140	80	11200	60	8400	40	5600	60	8400
130	85	11050	70	9100	55	7150	70	9100
120	90	10800	80	9600	70	8400	80	9600
110	95	10450	90	9900	85	9350	90	9900
100	100	10000	100	10000	100	10000	100	10000
90	105	9450	110	9900	115	10350	140	12600
80	110	8800	120	9600	130	10400	180	14400
70	115	8050	130	9100	145	10150	220	15400
60	120	7200	140	8400	160	9600	260	15600
50	125	6250	150	7500	175	8750	300	15000

det foræret; men med halv Høst vilde Prisen være 3 Gange det normale, saa at man ialt gav 50 pCt. flere Penge for det halve Kvantum; det er i det hele taget mest sandsynligt, at man ved stigende Priser vil ofre mindst den samme Pengesum paa Kaffen, i alt Fald indtil et vist Punkt. Afdelingerne A, B og C medtages da, fordi der kan være andre Varer, hvis Forbrugs-Elasticitet (resp. Prisens Følsomhed) svarer til disse Tal.

Det vil ses, at B giver de bedste Betingelser for Valorisation, idet den højeste Værdi er i Midten; man forhøjer Værdien baade ved at formindske en god Høst og ved at supplere en daarlig. Ved at lagre et Kvantum faar man baade flere Penge straks og desuden et Lager, der siden kan realiseres, og der bliver altsaa ingen Rente at beregne af Driftskapitalen, tvertimod; Hovedomkostningerne bliver Pakhusleje og Kastning o. l.; ogsaa Assurancen bliver billig, thi hvis f. Eks. et lagret Kvantum paa 10 benyttes til at supplere 70 op til 80, kan det nok sælges for 1200, men den samlede Værdi vokser kun fra 9100 til 9600, saa Assurancen behøver kun at dække 500; noget lignende gælder Tabet for Svind. Ved A er Maksimum ved Kvantum 150, saa at man kun ved en endnu større Høst har en øjeblikkelig Fordel af at lagre; ellers bliver der et lille Udlæg, der skal forrentes, men til Gengæld er Værdiforøgelsen ved at supplere en daarlig Høst noget større. Ved C er der stor Fordel ved at beskære en stor Høst; men kun naar Høsten er under 80, kan det betale sig at supplere den, og Avancen derved er ret lille; det kan i Virkeligheden bedre betale sig at ødelægge det overskydende Kvantum, som Sibylle gjorde, eller som Hollænderne i sin Tid gjorde med Muskatnødderne; fra nyere Tid har man Eksempler med Fiskehandlere ved Themsen og Frugthandlere i New York, der enedes om at drive Priserne op ved at ødelægge en vis Del. Ser man endelig paa Tilfældet D, der, som nævnt, er det sandsynligste for Kaffe, er der nok Fordel ved at begrænse en stor Høst, men en daarlig Høst skal helt ned under 60, før det kan betale sig at supplere den; Ødelæggelse synes her end mere at være det klogeste, og derved spares desuden Fragt m. m. til Forbrugeren (idet Tabellens Priser tænkes som Detailpriser).

Naar Brasilianerne faktisk alligevel gik Valorisationens Vej, skyldes det maaske noget, at en Ødelæggelse vilde være odiøs, men desuden flere reelle Forhold; i hvilken Grad disse Motiver har været bevidste, ved jeg ikke. (1). Valorisationen efterfulgtes af en organiseret Indskrænkning af det for store

Areal, saaledes at der kunde skabes en bedre Basis at supplere paa. (2) Brasilien har ikke absolut Monopol, men producerer ca. $\frac{3}{4}$ af Verdens Kaffe; Fordelen ved de Ofre, Brasilien bragte, tilfaldt altsaa delvis andre Lande; og blev noget ødelagt, blev Brasillens egen Part af Fordelen des mindre. (3). Mulige høje Priser ad Aare kan være en tvivlsom Fordel, fordi Forbrugerne vænner sig til mere Økonomi med Varen; den jævne Pris, som Valorisationen skaber, giver i Længden det største Forbrug, den laveste Handelsavance, den billigste Skibslejlighed osv.

Valorisationen var sikkert mere baseret paa for stort Areal end paa god Høst, hvilket allerede gør Sandsynligheden for Gentagelse eller Efterligning mindre. For Hvede kommer her til følgende Forhold: (1) Artiklen er for stor; der kræves for store Kapitaler og for store Pakhuse, og Omkostningerne er større i Forhold til Værdien. (2) Artiklen er for international; et enkelt Land kan ikke ene bringe Ofre, der gavner alle de andre Hvede-Lande. (3) Af samme Grund er Produktionen jævne; selve Arealet svinger mindre for en stor Artikel, der produceres overalt, og god Høst eet Sted opvejes af daarlig Høst et andet Sted. Priserne bliver derfor jævne, saa at Trangen til Valorisation bliver mindre. At Kaffens Hovedproducent ligger saa langt fra Markederne, giver ogsaa større Prissving og mere Trang til at bøde derpaa. (4) Hvede er etaarig. En Overflod vil selv uden Organisation hurtig føre til en Reaktion i Arealet. Men Kaffen bærer Frugt fra sit 4. til sit 30. Aar, saa at en hurtig Reduktion lader meget gaa til Spilde. Overproduktion af Hvede kommer lettere, men forsvinder ogsaa lettere. (5) Hvede kan opfodres; Prisdaldet standser, naar man kommer ned paa Foderkornets Pris; eller i alt Fald Overfloden fordeles paa en bredere Forbrugsbasis. Og Opfodringsmuligheden medfører, at Produktionen som Helhed ligger paa et højere Niveau, saa at Chansen for en for Brødforbruget utilstrækkelig Produktion med høje Priser er for lille; et Reserveareal af Hensyn til daarlig Høst koster mindre Tab, naar der kan opfodres. Bortset derfra vilde Hvedens Karakter som Nødvendighedsartikel egentlig gøre Chansen for en svimlende Pris under Misvækst mere lokkende; men som Helhed synes en Valorisation altsaa lidet sandsynlig. Kun en organiseret Dumping til Svinene kan jeg tænke mig.

Det er altsaa de sidste tre Aars daarlige Tider, der har givet Andelsbevægelsen det store Opsving. For mig, der

har været i Amerika for 25 Aar siden, var det meget trist at høre de stadige Klager over daarlige Tider for Farmerne. De danske Farmere, jeg kendte den Gang, var mest midaldrende Mænd, der i 70'erne og 80'erne havde faaet Jord paa Prærien gratis eller meget billigt; de fortalte med straalende Øjne om Nybyggerlivets Genvordigheder og den senere Fremgang. De havde arbejdet og sparet, og sparet og arbejdet, thi det var den eneste Vej at faa Prærien forsynet med Bygninger, Besætning og Maskiner; at laane var vanskeligt og dyrt. Men nogle af de paalideligste unge Mænd, jeg kendte den Gang, sidder nu som midaldrende Farmere og kæmper med en stor Gæld; og mange af de yngste, der har købt i de dyre Aar, har maattet gaa fra Gaarden. Disse sidste har i denne Forbindelse mindre Interesse, men om dem, der købte før Krigen, gælder det, at de maatte jo købe en fuldt opdyrket og monteret Farm af høj Værdi, og derfor ofte med stor Gæld. Men Indtægterne svinger meget stærkere for en amerikansk Landmand end for en dansk, og derfor er det farligt at have Gæld, selv om der egentlig er fuld Valuta i produktive Ting; Konjunkturerne sigter meget haardere end i Danmark, og i daarlige Aar kan man let faa et Knæk. Dertil kommer, at Levefoden efterhaanden er steget stærkt; Nybyggerne boede i Jordhuse, siden i smaa Stuehuse, og til sidst i store Stuehuse, der passer for en ældre, konsolideret Farmer, men som en Begynder har svært ved at forrente. Og store Stuehuse betyder Møbler, Klaverer og Selskabelighed. Endvidere maa nævnes, at næsten alle Farmere holder Bil, og at Skolevæsenet efterhaanden er blevet meget kostbart; dette betyder dels store Skatter og dels, at Børnene skal undværes mere fra Arbejdet. Nybyggerne udnyttede Børnene for meget, men nu reagerer den næste Slægt ved at sige: Vi fik for lidt Skolegang, nu skal vore Børn lære des mere. Og saa lader man dem gaa i Skole til de er 16 eller 18 Aar, frivilligt eller tvunget, thi nogle Steder varer Skolepligten til 18 Aar, mange Steder til 16. Angaaende Levefoden klages endelig over, at der er for lidt „Naturaløkonomi“; for Nemheds Skyld køber man Fødevarer, som man godt kunde producere selv.

Har Farmerne da Raad til alle de Biler? spurgte jeg en Professor. Jo, svarede han, i Byerne er det ofte Luksus at holde Bil, men paa Landet med de store Afstande kan man ellers ikke have tilstrækkelig Samkvem. (Canadas Farmere har dog kun faa Biler). Der er i det hele en betydelig Interesse for, at Farmerne skal være tilfredse, idet man befrygter Tilbage-

gang i Landbefolkningen og Avlen. Og de nuværende daarlige Aar anser man for noget midlertidigt paa Grund af det pludselige og voldsomme Prisfald uden tilsvarende Nedgang i Farmerne's Udgifter, samt i visse Egne paa Grund af daarlig Høst. Værst har det været, hvor man i Krigsaarene opdyrkede nyt Land med Traktors, som man havde købt paa Bankkredit, men som man ikke naaede at faa afdraget, inden Krisen kom.

Hvad der forværrer Forholdene meget, især for de svageste, er de daarlige Kreditforhold. Indtil de allersidste Aar, hvor Kongressen har givet forskellige Love om officielle Pengeinstitutter, baade til lange og korte Laan, har Farmerne faaet deres fleste Laan i smaa, lokale Banker, der tog 7—8 ja 10 0/0. Af saadanne Banker findes et Utal, overvejende levende af Farmere; en Stationsby med 300 Indbyggere kan godt have 2 ja 3 „konkurrerende“ Banker, og paa Grund af den ringe Størrelse, maa de vistnok tage saa høje Renter for at eksistere. „De maa jo have et muret Pengeskab og have baade Kasserer og Bogholder“. Ofte ejer Direktøren over Halvdelen af Aktierne, og samme Mand ejer ofte flere Smaabanker, der formelt er uafhængige af hinanden. Blandt disse Bankejere er der ogsaa en Del af dansk Herkomst, og en af disse blev graahaaret under Krisen i 1920—21; det var hans egne Penge, der stod paa Spil. — „Konkurrencen“ mellem disse Smaabanker siges bl. a. at vise sig i letsindig Kreditgiven.

Danske Bønder har jo næsten intet med Banker at gøre. Maaske de burde benytte Check-Systemet mere, men ellers har de ikke trængt saa meget til Bankerne. Dels har de gennem Kreditforeninger m. m. kunnet faa saa rigelige faste Laan, at Trangen til Driftslaan er lille. Og dels er deres Indtægter fra Mejeri og Slakteri meget regelmæssige; i Forhold til amerikanske Farmere er de næsten som Embedsmænd med Maanedsløn fra Mejeriet; men jo mere stabilt ens Laanebehov er, des naturligere bliver det at have faste Prioriteter i Stedet for Drifts-laan. Amerikanske Farmere har Sæsonindtægter, saa at de sidste Maaneder før Høst ofte er vanskelige; udenfor Irrigation-egnene svinger deres Høst mere end vor, hvilket baade skyldes Klimaet og den ekstensive Drift (i de sidste 40 Aar før Krigen var der kun 6 Aar, hvor den danske Høsts Totalkvantum i Foderenheder afveg mere end 10 pCt. fra nærmeste Femaars Gennemsnit); og paa Grund af Afstanden fra Verdensmarkedet svinger Priserne stærkere. Derfor er amerikanske Farmere ofte afhængige af Bankerne og maa f. Eks. have deres Minde til større Anskaffelser; en Professor havde sagt til saadanne Bank-

mænd: „I er selv Landmænd“, d. v. s. direkte interesserede i de paagældende Kunders Skæbne.

Dog er intet saa galt, det er dog godt for noget. De vanskelige Kreditforhold har medført, at Landbrugets Gæld som Helhed er mindre, gennemsnitlig 25 pCt. af Ejendom, Besætning og Inventar, mod 43 pCt. i Danmark; vort Kredit- og Hypotekforeningssystem er i Virkeligheden for godt, idet det er for let at laane et stort Beløb, eller rettere Afdragene gaar for langsomt. Naar de amerikanske Farmeres Gældsprocent er saa lav, skyldes det dels, at der endnu sidder en Del af de oprindelige Nybyggere, der har slidt sig frem, og dels at Afdragene gaar meget hurtigere. En officiel californisk Pjece angiver som det normale, at man udbetaler 25 pCt. og afdrager Resten paa 10 Aar; men jeg har hørt om Folk, der har betalt Gælden meget hurtigere. (Selve Renten af Prioriteten angiver denne Pjece kun til 6 pCt., men det tilføjes, at alle Banklaan til Udvidelser og Forbedringer bliver til 8 pCt.; maaske det rige California har lavere Rente end andetsteds). En Bank vil efter hele sin Natur have Pengene hurtigere igen, og under saa ustabile Forhold, som de amerikanske, med mindre holdbare Bygninger, mere skiftende Konjunkturer og mere flyttende Farmere vilde en saa lang Afdragsfrist, som vore Kreditforeningers, ogsaa være umulig. Hertil kommer, at den høje Rente er en meget kraftig Stimulans til hurtige Afdrag, saa at de dygtigere, der magter det, søger at komme ud af Gælden ved nogle faa Aars Kraftanstrengelser; de mindre dygtige vil snarere af den høje Rente blive hindret i at afdrage, og kan let faa et Knæk. Resultatet er, at 58 pCt. af Farmerne er helt uden fast Gæld, mod kun 9 pCt. hos os, altsaa endnu større Forskel end efter Gennemsnitsprocenterne, idet de der har Gæld, altsaa ofte har stor Gæld. Synspunktet er, at Gæld er noget man skal af med, medens man jo hos os næsten synes det er forkert at afdrage mere af de faste Prioriteter, end man er nødt til.

Som nævnt har man faaet nogle Love om officielle Pengeinstituter til Hjælp for Farmere. I de daarlige Aar hævdede Agitationen, at man var „berettiget til Kredit“ og specielt fra „Federal Reserve Banks store Reservoir“ (de centrale Seddelbanker), uden at man var klar over, at det at være berettiget til Kredit betyder, at være berettiget til at laane andre Folks Formue; ja selv om man skaffer Pengene ved Inflation, bliver det jo tilsidst andre Folks Formue, der staar i Gaarden. Der er næppe meget ved disse nyere Love, der passer for vore Forhold; hvorfor jeg kun skal omtale dem kort. Der er

baade Instituter for lange Laan og for korte Laan, og det vigtigste er „Federal Land Banks“, der nærmest skal svare til vore Kreditforeninger, dog uden solidarisk Ansvar, hvad man er mere ængstelig for end vi. „Færmerne havde aldrig drømt om at faa Laan til $4\frac{1}{2}$ pCt.“, sagde en af Direktøerne. Et Punkt burde vi efterligne, nemlig at Afdragsfristen er 40 Aar, altsaa langt mere end Amerikanerne er vant til, men dog ikke saa meget som vore 55—60 Aar. Det vilde omtrent svare til, at vi forhøjede Afdragsprocenten fra $\frac{1}{2}$ til 1 pCt., hvilket sikkert var overkommeligt baade for Landmænd og Villaejere; derimod tør jeg ikke anbefale det for Lejekaserner, da Afdragene vilde blive overvæltet paa Lejen, saa at Lejerne vilde komme til at forøge Ejerens Formue. I et saa lidet sparende Land som Danmark, maa der sikkert tys til Tvangsopsparing for at faa vor udenlandske Gældsbalance og vor Valuta i Orden; og et andet Synspunkt er, at paa Grund af den store Kapital, der udkræves for at drive Landbrug, kniber det i Løbet af en Generation at opspare saa meget, at Børnene kan begynde med samme Gældsprocent som Forældrene. Selv om derfor Kredit- og Hypotekforeningerne set fra Kreditors Sikkerhedssynspunkt har nok i de nuværende Afdrag, burde de for Landbostandens og Nationens Skyld gaa videre, samt gøre mere for at stimulere til ekstraordinære Afdrag; større Udtrækningschancer vilde ogsaa give en bedre Kurs.

Til delvis Undskyldning for, at vi har saa høje Prioriteter, kan anføres, at vi har langt mindre Fæste og Forpagtning end Amerika. Naar en Landmand bliver gammel, sælger han i Danmark Gaarden til sin Søn, men i Amerika giver han ham den i Forpagtning; eller mere almindeligt, den kapitalsvage er i Danmark Ejer med store Prioriteter, i Amerika Forpagter, saaledes at Ejeren sidder med en maaske gældfri Gaard. I 1901 var 14 pCt. af vor Jord i Fæste osv., og nu er Tallet sunket stærkt ved Lensloven, Fæstesalgsloven m. m.; det er vist ogsaa almindeligere, at en stor Ejer driver flere Gaarde selv. Men i Amerikas Mellemslater, hvor de fleste Danske bor, er en Tredjedel af Antallet af Ejendommene bortforpagtede, i Sydstaterne endog Halvdelen (Negrene); efter Areal er Tallene sikkert noget lavere, da det især er mindre Ejendomme. Det er især i de ældre Stater, at man træffer Forpagtere, thi hvor der kan faas gratis Land som homestead, timberclaim eller preemption, er der ingen Grund til at rente Jord, selv om der saa følger Bygninger med; og det siges, at det især er i frugtbare Egne, hvor Jorden er

god nok til at kunne ernære to Familier, idet den ene lever af Jordrenten.

Der er en Del Bekymring i Amerika over den stærke Tilvækst af rentede Gaarde. Man er dels bange for, at Jorden skal komme paa Kapitalist-Hænder, dels for Rovdrift; foruden de nævnte, forholdsvis gunstige Tilfælde, hvor den kommende Ejer renter sin Faders Gaard og altsaa er fri for Kapital-Risikoen, indtil han selv arver noget — eventuelt Præfald i Mellemtiden maa Medarvingerne tage Del i — er der nemlig ogsaa en Række Tilfælde, hvor Jord gaar fra Haand til Haand, saa at hverken Ejer eller Lejer har nogen Interesse for den. En gammel Ejer, der ikke har nogen Søn rede, og som ikke kan faa nok for Gaarden ved at sælge, eller en Bank, der har maattet overtage prioriterede Gaarde, lejer Jorden ud for et enkelt Aar; og en ung Ejer, der synes han kan overkomme lidt mere Jord, lejer det for et Aar af en Nabo.

Der er dog enkelte Teoretikere, der forsvarer Systemet. (1). Man siger, det er et heldigt Stadium for en ung Mand at være Fæster i en Aarrække, indtil han bliver kapitalstærk nok til at have den fulde Risiko som Ejer; i nogle Egne har Halvdelen af Farmerne begyndt som Fæstere, som Regel en halv Snes Aar. De har paa den Maade kunnet begynde med en større Farm og har kunnet naa en større Om sætning og Indtægt, end deres Formue ellers muliggjorde. Det fremhæves endvidere, at Ejeren ofte er en ældre, erfaren Farmer, der kan vejlede Fæsteren og have et vist Tilsyn. (2). Man kan lettere afpasse Gaardens Størrelse, naar man kan supplere sin egen Jord ved at rente et Stykke. En Farmer, jeg besøgte, ejede saaledes 160 acres, hvilket han sagde var for meget for een Mand, men for lidt til to; han rentede saa 80 til og kunde nu holde Karl. Den endelige Størrelsesfordeling er jo ikke afklaret i saa ungt et Land, saa at der endnu længe behøves baade Udstykning og Sammenlægning for at faa det rette Antal smaa og store Ejendomme, og Fæsteforholdet giver da en passende Løshed og Bevægelighed. Yderligere støttes dette ved de lette Bygningskonstruktioner; Bygningerne er ikke saa holdbare og er derfor ikke det Tøndebaand om den nedarvede Fordeling, som hos os; og da de mest er af Træ, kan de let flyttes og omdannes. Mange danske Herregaarde er jo i sin Tid opstaaet ved Sammenkøb og Sammenlægning af Bøndergaarde. (3). Sydens store Negerbefolkning egner sig bedst til at være Fæstere under Tilsyn af Ejeren.

Dette hænger atter sammen med, at Fæsteafgiften ofte ydes

som share rent, d. v. s. som Andel i Bruttoudbyttet, ikke som cash rent. I vor Tiendehistorie læser vi jo om det skadelige ved Bruttoafgiften, skønt det kun var $\frac{1}{10}$, men det gaar jo faktisk i Italien og flere andre Lande (metayage). Det betyder jo, at Ejeren beholder en endnu større Del af Risikoen end ved fast kontant Afgift, ikke blot Kapitalrisikoen, eller Prisisikoen (som naar der hos os ydes Afgift efter Kapitelstakst eller Smørnotering), men ogsaa Høstrisikoen og Dispositionsrisikoen. Og da det amerikanske Landbrug netop har saa stor en Risiko, er det naturligt, at Systemet er saa udbredt. Det kræver meget Tilsyn fra Ejers Side, og man kan jo næsten opfatte det som en Slags Arbejdskontrakt, hvor Arbejderen faar Udbytte-Andel; særlig gælder dette i Syden, hvor Ejeren ofte leverer Negeren Saasæd og Trækraft m. m.

Som særlige amerikanske Forhold, der gør Anvendelse af Fæste naturlig, er altsaa nævnt 1) den uafklarede Størrelsesfordeling, 2) Negerbefolkningen og 3) Risikoen. Endvidere kan nævnes 4) Vanskeligheden ved at faa stabil Arbejdskraft; den der har mere Jord, end han personlig kan dyrke, men som ikke vil eller kan sælge, har svært ved at faa Jorden dyrket ved lønnet Hjælp, men share rent tilbyder sig da som en Mellemting mellem en Arbejdskontrakt og en Lejekontrakt. Endelig 5) Landbrugets Ekstensitet udenfor Irrigation-Egnene; vor høje Kultur kræver mere Kontinuitet i Driften, og desuden er det under ekstensiv Drift vanskeligere at have et stort Areal under central Ledelse.

Alligevel har Amerika sikkert for mange Fæsteejendomme, medens vi snarere har for faa. Ogsaa hos os er der unge dygtige, men kapitalsvage Mennesker, som ikke kan købe Jord nok, og for hvem det derfor vilde være en Lykke, om de kunde fæste, ja vi har vel snarere flere af den Slags Mennesker. I Amerika har Adgangen til Jord indtil nylig været saa let, at alle de dygtige blev til noget og ofte har faaet mere Jord efterhaanden; lille Areal og lille Arv vil derfor oftest findes hos de mindre dygtige; men hos os er der mange Husmænd og Husmandsønner, som efter deres Dygtighed fortjener mere Jord.

Men hvem skal være Ejer af den fæstede Jord? Hvordan faar man en Ejerstand med saa gode Traditioner, som danske Godsejere efterhaanden har faaet overfor deres Fæstere og Forpagtere, eller som de findes i England? En enkelt amerikansk Forfatter anbefaler Statsfæste. Hvor en privat Farmer, der har været dygtig og heldig, efterhaanden (oprindeligt ofte i Mistillid til Bankerne) har anbragt sit Overskud i Jord,

som han ønsker at fæste bort, f. Eks. fordi han er for gammel til selv at dyrke den, kan der maaske nok være god Vilje til at behandle Fæsterne pænt, men der mangler Rutine og Tradition overfor de opdukkende Problemer. I Virkeligheden kan sligt vel snarere ventes af en egentlig Kapitalist. Man fortalte mig om en Egn i Nebraska, hvor 3 Banker og en Læge efterhaanden havde opkøbt eller overtaget Halvdelen af Jorden, og man saa med Bekymring paa denne Finanskoncentration, og paa den afhængige Bondestand, der kunde ventes. Men mon en Kapitalist, der indretter sig paa at eje Jord gennem mange Aar, ikke snarere vil faa Øje paa Solidariteten mellem hans og Fæsterens Interesser, saa at der tilstræbes lange Kontrakter, træffes Bestemmelser imod Rovdrift og om Indskud af Kapital fra Ejeren, resp. om Erstatning til Fæsteren, hvis han lægger Kapitalen ud, o. s. v.?

Den store Udbredelse af Fæsteforhold hænger sammen med en vis Ustadihed i det amerikanske Landbrug. Man har ikke vor Bondestand, der er tilfreds med sin Stilling netop som Bønder; man føler sig mere som Forretningsmænd, hvis Maal er at tjene Penge. Man har ikke vore Bønders Glæde ved selve Gerningen og Stillingen; og denne Mangel paa Arbejdsglæde viser sig dels hos de gamle og dels hos de unge. Rundt om ved Stationerne ser man i Snesevis af Villaer, hvor der bor „retired farmers“, ikke altid særlig gamle, men snarere udslidte; ofte mindre tilfredse med Lediggangen (og Dyrtiden), idet de hverken har Kræfter til det forcerede Arbejde, som efterhaanden var blevet deres Natur, eller Anlæg for at nyde Livet. En bedre Idé havde de haft, der havde beholdt 40 acres, saa at de dog havde lidt at bestille og navnlig med Kreaturerne. Og for de unge viser den manglende Glæde ved Landlivet sig i en Strøm mod Skolerne, baade hvad der svarer til Realskoler, Gymnasier, Universiteter og Landbohøjskoler m. m. I Danmark har jeg aldrig delt Bekymringerne for, at Landbruget ikke skulde faa Arbejdskraft nok paa Grund af Strømmen til Skolerne (og Byerne); men i Amerika er der virkelig Fare, og der er selv i aandeligt forstaaende Kredse en Reaktion mod Skole-Begejstringen, baade for Landbrugets Skyld og for Skat-ternes. Man taler om Faren for Forbrugerne, hvis Landproduktionen skulde gaa tilbage, og man taler om Faren for et By-Proletariat. — Strømmen gaar som sagt ogsaa til Landbohøjskolerne, men de maa ogsaa have flere Elever end vore, da man mangler de almindelige Landbrugsskoler; og medens disse

Elever hos os overvejende vender tilbage til praktisk Landbrug, klager man i Amerika over, at kun faa Landbrugskandidater vender tilbage, idet de fleste bliver Konsulenter, Redaktører, Landbrugslærere o. l. eller faar Kontorpladser; i California roser man sig af, at forholdsvis mange vender tilbage „fordi Landbruget er rentabelt og ligesaa tiltalende som Bylivet“. Vor Landbohøjskoles Elever kan, fordi vi har de andre Skoler, være mere udvalgte Folk, hvoraf forholdsvis mange har saadanne specielle Formaal. En lille Erstatning for de almindelige Landbrugsskoler har man deri, at mange highschools (Realskoler og Gymnasier) har Landbrugsfag (og Haandværkerfag som teknisk Skole); men Eleverne møder naturligvis ikke saa fulde af Spørgsmaal, som vore gør, naar de har været ved det praktiske Landbrug nogle Aar.

Frygten for Folkemangel retter sig ogsaa mod Indvandringsloven, hvorefter der fra hvert Land aarlig kun maa komme 3 pCt. af, hvad der fandtes fra det Land i 1910 (fra Danmark aarlig ca. 5500). Emnet drøftedes ved et Landbo-delegeretmøde i Dec. 1922, hvor man navnlig klagede over, at der kom saa faa til Landbrugsstaterne og saa faa egentlige Arbejdere, og anbefalede en Sortering, hvorved Landbrugsarbejdere favoriceredes. Der synes virkelig at være Fare for en Svækkelse af Amerikas Landbrugs Leveringsevne og Konkurrenceevne, og det maa erindres, at i Krigsaarene var Indvandringen meget lille; man mangler altsaa flere Aargange Kropsarbejdere, medens Opvæksten vedblev af unge, indfødte Amerikanere, der foretrækker mere kvalificeret Arbejde og er vant til, at Indvandrerne tager det grove. Tillige har Landbruget med de nuværende Produktpriser svært ved at byde samme Løn som Industrien og Minerne, og dog er Lønnen for ufaglærte ikke særlig fristende for Danskere; i runde Tal faar Bygningshaandværkere 10 \$ om Dagen, andre Haandværkere 7, men Arbejds mænd i Byerne 4; det er da forstaaeligt, at der er forholdsvis mange Haandværkere blandt Danske Udvandrere, medens vore ufaglærte skal konkurrere med Italienerne, Polakker m. m.; de mest energiske af vore Landarbejdere er da gaaet andre Veje eller er allerede sorteret fra. — Under de nuværende gode Konjunkturer er Amerikas Arbejdsgivere meget misfornøjede med Loven, der navnlig skyldes Fagforeningernes Ønsker. Der er i alt Fald det gode ved Loven, at den fremskynder det Tidspunkt, hvor groft Arbejde lønnes saa godt, at de indfødte Amerikanere atter faar Interesse for det og ikke alle vil paa Kontorer; og man bør ikke ændre en saadan Lov efter

en øjeblikkelig Konjunktur. Men om Amerika har moralsk Ret til at spærre for Europas arbejdsløse, synes mig tvivlsomt; og skulde Landbrugets Arbejdmangel føre til en Modifikation, vilde det være gavnligt for Europas Befolkning. — En indre Reaktion har Loven medført i en stærk Strøm af Negre fra Syd til Nord.

Folkemangelen er des føleligere, som Landbruget nu kræver mere Intensitet; dels fordi Folketætheden er større, og dels fordi der tidligere var Rovdrift; en ældre Nebraska-Farmer sagde, at de nu maatte arbejde mere for at faa samme Udbytte. Det er navnlig Maisen, der kræver Arbejde, som Roerne hos os; i nogle Egne ogsaa Bomulden og Frugten. Gødningen udnyttes bedre, og nær Kysterne købes der Kunstgødning; det er sjældnere, at Halmen brændes.

Hidtil er det dog gaaet ved mere Maskineri; Hvedearealet er siden 1914 faktisk vokset 22 pCt. og Køernes Antal 18 pCt., og dette Merarbejde har man altsaa magtet. Man har mange Malkemaskiner (der dog ikke kan betros til enhver; de skal rengøres saa omhyggeligt, at Farmeren ofte selv maa betjene dem); og man gør Mejemaskiner og andre Markmaskiner bredere og bredere, saa at der kræves 4—5 Heste til at trække dem. Af de for mig nye arbejdsbesparende Maskiner og Indretninger, man har, har jeg efter min Hjemkomst hørt, at enkelte danske Herregaarde ogsaa har nogle; men hvad enkelte har her, har den almindelige Farmer der: Mekanisk Losning i Laden, mekanisk Høstakning, Vogntyper der kræver mindre Betjening i Høsten, Gødningsspredere paa Vognene, Foder- og Gødnings-transport ved Tipvogne, der hænger paa Spor i Staldloftet, automatiske Pumper, mange Vandledninger, en Slags Haner, som Køerne selv trykker paa med Snuden, naar de er tørstige, kombinerede Meje- og Tærskemaskiner, selffeeders til Kreatureres Fodring, nogle oliefugtede Jernindretninger, som Svinene gnubber sig op ad, saa at Lusene dræbes, o. s. v. Paa enkelte Punkter gøres der mere Arbejde; man sørger for lunket Vand til Kreaturerne og har undertiden et lille Smedeværksted; da jeg paa en Landbohøjskole saa praktisk Undervisning i Smedning og Maskinreparation, troede jeg, at det var Humbug, men jeg erfarede snart, at enkelte paa Grund af Afstandene og Smedenes Priser virkelig drev denne „Husflid“. Af andre Ændringer i Driften siden mit første Besøg, kan nævnes Lucerne-Høet og de mange Siloer til Grønfoder, nogle som Taarne, andre gravet ned i Jorden. En Landbohøjskole havde cirkelformede Stalde, hvor Køernes smalle Forpart vendte ind imod

et lille Foderrum i Midten. Fra Fabriker køber man smaa Blikhuse til Svin og Høns, og man flytter efter en Tid disse Svinehuse over paa andre Marker, der ikke er inficerede. Endelig en stærkt forøget Interesse for Racekvæg, der betales med saa høje Priser, at Rentabiliteten er tvivlsom; som Aarsag til at en Farmer ikke kunde klare sig, hørte jeg nævne „Og saa havde han Racekvæg“; jeg saa saa mange Skilte ved Vejene om en eller anden Race til Salg, at jeg udtalte min Forundring over, at saa mange Farmere paa den Maade kunde leve af andre Farmere; men man svarede, at der var forholdsvis mange Opdrættere blandt de danske. Ved mit første Besøg i Amerika var Svinene mest af sort Race; nu var der en Mængde røde Svin, der skal være meget frugtbare.

Meget af alt dette nye kræver meget Tankearbejde, og Farmerne gør flittigt Brug af de mange Konsulenter, endog til at faa deres Høns sorterede. Jeg forstaar derfor ikke helt en spøgende Udtalelse af en Amerikaner, der studerede dansk Landbrug i Fjor, at danske Landmænd brugte deres halve Tid til at tænke, thi Farmerne tænker ogsaa mere end før; dog er de næppe saa belæste som danske Bønder og har mindre Faguddannelse. Og Taylor-Systemets skarpe Sondring mellem Planlægningsarbejde og groft Arbejde har jeg ikke mærket noget til paa Landet, hvor Bedrifterne jo ogsaa er lovlige smaa dertil.

Amerikanske Farmere har hidtil været en Middelstand som vore Gaardmænd, og Lovgivningen om gratis Jord har oprindelig skabt for stor Uniformitet ved at favorisere Størrelsen 160 acres = 65 ha. Jeg har nu hørt modstridende Udtalelser om den ventelige fremtidige Udvikling. Nogle siger, at Farmeren med 80 acres er den lykkeligste; han er ikke afhængig af fremmede Folk, men magter Arbejdet ved egen og Børnenes Hjælp. Andre siger, at den stærke maskinelle Udvikling kræver større Farme end de sædvanlige 160 acres, nemlig mindst saa store, at der kan holdes 4—5 Heste til de brede Maskiner, eller Traktor. Jeg tænker, at begge har Ret, saaledes at man vil nærme sig vor Stilling, hvor der gives baade Herremænd, Gaardmænd og Husmænd, og det er sikkert ogsaa det bedste, baade økonomisk og socialt. Økonomisk, fordi de dygtigste i hver Gruppe da udnytter hver sin Part af Landets Jord; har man en uniform Størrelse, vil dygtige Mennesker, der ikke passer til den Størrelse, være udelukkede, og naar der virkelig er Fare for en utilstrækkelig Farmer-Befolkning, maa man spille paa alle Strengene. Og socialt, fordi det er godt, at der er jævne

Overgange mellem Samfundsklasserne. Jeg har hørt om en Farm paa 1000 acres, der blev drevet rationelt og rent kapitalistisk, og jeg kunde tænke mig, at Fremtiden dels vil give flere „Husmænd“ med 80 acres og med virkelig Arbejdsglæde, og dels saadanne Storgaarde. Bondegården med 2—3 fremmede Arbejdere giver ikke nogen lykkelig Tilværelse, hvis man ogsaa ad Aare skal være nervøs for, om man kan faa Folk nok; saa vil en egentlig Kapitalist snarere tage Risikoen og Profitten, med meget Maskineri, meget Tankearbejde, rationel Arbejdsledelse af „Formænd“ efter Taylor-Systemet. Den ekstensive Drift er dog foreløbig en Vanskelighed, og de Banker m. m., der hidtil har købt Jord sammen, har som Regel udnyttet den med Forpagtere af Middel-Størrelse. Og den stabileste Farmer-Befolkning faar man naturligtvis ved „Husmændene“.

I California har man i de sidste Aar haft en Udstykningsbevægelse, der minder noget om vore Statshusmænd, men dog med interessante Forskelle; foreløbig er der dog kun ca. 400 af disse Farmere. Den Regulator paa Arbejdslønnen, som let Adgang til Jord hidtil har været, har nu udspillet sin Rolle i mange af Staterne, fordi der ikke er mere god Jord; men i California er der dog endnu store Strækninger at faa, navnlig med Adgang til Overrisling (Irrigation). Men denne Driftsform kræver ret stor Kapital til Ledninger, Planering m. m., og saa maa den øvrige Kapital (Bygninger, Besætning og Inventar) straks svare dertil, da man ellers ikke kan udnytte den førstnævnte Kapital; den gradvise Arbejden sig fremad, som Nybyggerne i Mellestaterne gjorde, passer derfor ikke for Irrigation-Landbrug. Man havde nu i California gjort nogle daarlige Erfaringer med Nybyggere, der gik i Stykker, fordi de startede med dyre Banklaan, og fordi de ikke havde fornøden Indsigt til at anbringe Kapitalerne rigtigt. Man besluttede da, at lade Staten hjælpe med Kredit og Vejledning; ogsaa udenfor Irrigation-Staterne har man hjulpet Nybyggerne med Kredit og en begrænset Vejledning ved Starten, saaledes i Wisconsin, og flere Stater har anvendt ret betydelige Beløb paa at „indfange“ (capture) Kolonister, op til 1000 \$ pr. Kolonist; men ingen Steder har man haft saa klogt og saa billigt et System som i California. Og 100 Tidsskriiter har bragt Artikler om Systemet.

De vigtigste Forskelle mellem disse Settlements og vore Statshuse er følgende: 1) Ejendommene ligger samlet i Kolonier. Der er hidtil oprettet to saadanne, henholdsvis med 8600 og 5300 acres (3500 og 2100 ha); hidtil med 205 og 138 Kolonister, men ikke al Jord er solgt. Staten køber et

saadant samlet Areal og sælger Parcellerne; den ene Gang havde den 80 Arealer at vælge imellem. Det samlede Antal Kolonister er jo endnu ret beskedent, men der har været 5000, der skrev om Betingelserne. 2) Kolonierne er saa store, at der er Beskæftigelse for en Konsulent, der bor paa Stedet. 3) Der gives mere Jord til hver, men kræves ogsaa mere Egenkapital, helst 2500 \$ af de egentlige Farmere. 4) Man kan faa Lodder af forskellig Størrelse, men dog hyppigst saadan, at de især er passende for en Mand og hans Families Arbejdskraft. De egentlige Farme varierer fra 10 til 175 acres, med 28 som Gennemsnit; til Frugtavl behøves der meget mindre end til almindeligt Landbrug. Desuden sælges der smaa Lodder paa 2 acres til Landarbejdere, der foruden Arbejde for andre vil have lidt Høns og lidt Frugt, og man haaber herved at fastholde nogle af de bissende Løsarbejdere. 5) Ansøgerne sigtes nøje. 6) Det er Tanken, at det skal bære sig for Statskassen. Farmerne skal selv skaffe 5 pCt. af Jordens Værdi og 40 pCt. af Bygningers, Besætnings og Inventars; Resten forrentes og afdrages til Staten i henholdsvis 36 og 20 Aar. Dog er Konsulentens og visse Special-Konsulenters Vejledning, saa vidt jeg forstaar, gratis, men dog næppe alt; det er ogsaa en Støtte, at en af Landbohøjskolens Forsøgsstationer er henlagt til en af disse Kolonier.

Hovedsagen er disse Konsulenter, der omtrent svarer til vort Hedeselskabs Plantører og Kulturingeniører, der vejleder med Plantning, Mosekultur, Aaregulering osv. Der trænges saaledes til Ingeniør-Vejledning ved Anlæg af Vandingskanaler m. m. og ved Jordens Planering, saa at Vandet kan gaa i vandrette Furer (til sidst Plovfurer mellem Trærækkerne); og det menes, at Vejledningen ialt har sparet 10 pCt. af Anlægs- og Byggeomkostningerne ved Starten. Konsulenterne hjælper ogsaa med Indkøb, f. Eks. af Kreaturer, og de starter Indkøbsforeninger og al mulig anden Andelsbevægelse, f. Eks. kooperativ Fabrikation af Cementrør til Vandingen, Kontrolforening, Tyreforening m. m.; ogsaa fælles Centrifuger, hvad amerikanske Andelsmejerier i Reglen ikke har, idet man selv centrifugerer og derpaa sælger Fløden; fremdeles et fælles Køleanlæg, hvor hver har sin „Køleboks“, hvor man f. Eks. kan gemme Slagtemad. Man har endvidere vedtaget kun at have Kvæg af een Race, og kun at have tuberkulinprøvede Køer — hvilket har gavnet Mælkesalget.

Jeg har talt med en af disse Konsulenter, og han fortalte mig følgende morsomme Historier om, hvordan han følger

Kolonisternes daglige Liv og lægger et Tryk paa dem for at faa dem til at følge hans Raad, idet Adgangen til at faa yderligere Drifts- og Forbedringslaan fra Staten beror paa hans Anbefaling. 1) Konsulenten hørte om en Farmer, at han forsømte sin Bedrift; han traf ham dog aldrig hjemme, og Konen vilde ikke ud med Sproget. Tilsidst traf han ham dog, og fik at vide, at han tog ud med sine Heste og pløjede for fremmede. Konsulenten foreholdt ham, at det betalte sig bedre at passe sin egen Bedrift, og f. Eks. holde flere Køer. Manden mente ikke, han kunde skaffe de 40 pCt. af Køernes Værdi, idet Staten jo kun laante ham 60 pCt., men Konsulenten svarede, at han jo ikke havde laant paa sine oprindelige Køer, saa derved kunde de 40 pCt. skaffes. Dette havde Manden ikke vidst, men nu gik Sagen saa i Orden. 2) En Mand vilde købe 40 acres og dyrke Frugt paa det hele. Konsulenten tog et Stykke Papir og opstillede et Budget, der endte med, at der intet blev at leve af, før Træerne bar Frugt. „De kan faa Lov at dyrke 5 acres med Frugt straks; naar de saa begynder at bære, kan De faa Lov at gaa videre“. 3) En graahaaret Mand vilde købe 2 acres, men havde ikke Penge nok til Udbetalingen. Konsulenten udtalte sin Forundring over, at en ældre Mand ikke havde kunnet opspare saa meget, men fik det Svar: „Jeg har arbejdet en Del for mine Søkende, og der ved De nok, man aldrig faar nogen høj Løn. Og laaner man dem Penge, bliver de staaende“. Konsulenten sagde saa, at det var netop en travl Sæson; hvis Manden kunde komme igen om 3 Uger og vise, at han havde en vis Sum Penge til overs af sin Løn i den Sæson, skulde han faa Jord. Og han kom igen med en større Bankbog end forlangt. 4) Konsulenten hørte om en Farmer, at han havde købt et Klaver til 600 \$ og en brugt Bil, og han tog over for at paatale dette. Manden svarede, at hans Kone ikke vilde blive hos ham, hvis de ikke havde Klaver og Bil. Dette mente Konsulenten at maatte bøje sig for, men han holdt dog paa, at Klaveret burde byttes for et billigere. (Historien antyder i øvrigt en Mangel ved disse Kolonier, nemlig at Kolonisternes Herkomst ikke er helt agrarisk.)

Til en Gerning af den Art gælder det jo i høj Grad at have den rette Mand, men man mente i Amerika, at der sagtens kunde skaffes flere saadanne Konsulenter, hvis der oprettedes flere Settlements. Det er vel tvivlsomt, om danske Husmænd vilde finde sig i en saa nærgaaende Vejledning, men der er sikkert ogsaa hos os Trang til noget af samme

Slags, baade ved Starten og senere, f. Eks. om hvor mange Dage om Ugen det kan betale sig at arbejde hjemme, og hvor mange for fremmede.

Disse californiske Kolonier er altsaa Eksempler paa Statens Virksomhed til Fremme af Landbruget. Det er overraskende at se, hvormeget baade Kongressen og Rigsdagene gør for Landmændene, især i Forhold til det Minimum, man gør for Arbejderne i Retning af Sociallovgivning. Det maa vel ligge i de politiske Forhold, thi Lovgivning er man ellers ikke bange for; det er et kritikløst Lovmageri langt ud over, hvad vi kender; kommer nogle Vælgere og ønsker en Lov om et eller andet, er man straks rede til at imødekomme dem; men Overholdelsen af de mange Reguleringer er ofte daarlig. Jeg har allerede omtalt, at hvor vor Andelsbevægelse hjælper sig med Vedtægter og Kontrakter, har man i Amerika ofte Statslove; og jeg skal nedenfor omtale Mælkeforsyningen. Hovedsagen m. H. t. Landbruget er dog Bevillingerne, der ydes saavel af Riget som af Staterne og Kommunerne. De lokale Landbrugskonsulenter, der hos os ansættes af Landboforeningerne om end med Statstilskud, ansættes i Amerika af Amterne (county), men de staar dog i Samarbejde med Landboforeningerne og har et vist Kontor-Fællesskab. 41 af Californias 48 Amter har ansat Landbrugskonsulenter med indtil 6 Assistentter; men paa dette Punkt er de andre Stater vist ofte ligesaa vidt. Der klages over, at de lokale Landboforeninger er for svag en Basis at opbygge de overordnede Organisationer paa, og det er vel de samme Vanskeligheder, som Andelsbevægelsen har med Racerne, Flytningerne o. s. v. En gammel Farmer, jeg traf, var skeptisk overfor disse unge Kandidater: „De skal jo først lære noget af vore Erfaringer“; men de unge gør meget Brug af Konsulenterne, og jeg hørte om nogle, der tilbragte 75 pCt. af deres Tid paa Rejse. Landbruget var oprindeligt mest fysisk Slid, men nu mere Tankearbejde; og en anden Grund til Trangen til Konsulenter er, at man ofte flytter til andre Stater, hvor ens Erfaringer ikke passer. Landbohøjskolerne, der ofte er et Fakultet under Universitetet, men dog ogsaa ofte særskilte, gør ogsaa mere end vor. Medens de tilknyttede Forsøgsstationer hos os overlader Populariseringen af Beretningerne til Fagpressen, har man der et extension department, der baade laver korte og meget korte Uddrag; men man har dog ogsaa Fagblade med mægtige Abonnental. En af de Landbohøjskoler, jeg besøgte, udsendte Foredragsholdere med

Tolk til de polske Kolonier i Staten. En anden gør „Bedre Byggeskiks“ Gerning, idet Farmerne kan faa gratis Tegninger til visse Standardtyper af Stalde, Stuehuse m. m., samt Overslag over Materialforbruget. I Undervisningen er Landøkonomi opdyrket som et særligt Fag paa Grænsen mellem Nationaløkonomi og de egentlige Landbrugsfag; jeg har bl. a. set en udmærket Pjece om, hvorledes man ved Priskontrol f. Eks. af Mælk til Byerne maa kalkulere det enkelte Produkt som Led i en Samproduktion med Bedriftens øvrige Salgsartikler.

For 25 Aar siden holdt rige Folk i Byerne ofte Ko for at være sikker paa Mælkens Kvalitet, men nu er dette næsten ophørt. Sundhedsvedtægterne har dels forbudt Køholdet og dels reguleret Mælkeforsyningen. Man er forbavset over, at vi delvis tillader Salg af upasteuriseret Mælk, og over at det hos os er de konkurrerende Mælkekompagnier selv, der har taget Initiativ til Kontrol. Endvidere deltager Autoriteterne i Agitationen for at Folk skal drikke mere Mælk, jfr. Frugtselskabernes Reklame, og det er da ogsaa i de sidste Aar lykkedes at forøge Mælkeforbruget pr. Individ i flere store Byer med 10—20 pCt. Dette skyldes dog ogsaa Alkohol-Forbudet; rundt om paa Restauranterne ser man Hundreder af Mennesker drikke Mælk og Kærnemælk (foruden Tusinder, der drikker Vand) og hvor man tidligere nød „en Genstand“ sammen, nyder man nu ice-cream-soda eller ice-cream; Is af Fløde er en meget stor Artikel, der produceres fabriksmæssigt, og paa Landbohøjskolen i Nebraska undervises Mejeristerne i at producere ice-cream. Ogsaa paa Arbejdspladser drikkes der mere Mælk. Ved Landbodelegeretmødet i Fjor fremkom Formanden ret umotiveret med en lille Lovtale over Forbudet, idet han hævdede, at Landmændene nu sælger mere Kød, Uld, Bomuld, Mælk, Frugt, Sukker og Korn. Der foreligger dog næppe nogen egentlig Undersøgelse over, om den Andel Landmændene gennem Bryggeriers og Brænderiers Kornforbrug m. m. havde i Værdien af det gamle Forbrug, er større eller mindre end deres Andel i Erstatningsforbruget; deres Fordel som Arbejdsgivere er lettere at konstatere.

Statens Støtte til Landbruget fremkommer ogsaa gennem Toldlovgivningen. Jeg har allerede omtalt Smørtolden paa 8 c pr. pound = ca. 1 Kr. pr. kg, men der er mange andre toldbeskyttede Landbrugsvarer, og Principet synes i Virkeligheden at være Amerika for Amerikanerne, idet enhver Fare for udenlandsk Konkurrence mødes med Told. Der foreligger endog en Resolution fra Landbodelegeretmødet i 1921 at: Vi kræver af Kongressen saa megen Beskyttelse, som behøves

til at opveje Forskellen i Produktionsomkostninger mellem os og konkurrerende Lande — altsaa en ganske kortsynet Solidar-Beskyttelse, uden nærmere Undersøgelse af, hvor meget dyrere den indenlandske Produktion er, og hvormeget den kan oparbejdes. California Fruit Growers Exchanges Aarsberetning siger om den i 1921 vedtagne Citron-Told paa 2 c pr. Pund, at paa Grund af Aarets lille Høst og store Forbrug (varm Sommer) havde den ikke væsentlig paavirket Importen, men at „den hjemlige Produktion under normale Forhold vil blive beskyttet mod Import af store Kvanta Frugt, dyrket under Betingelser, som den amerikanske Producent ikke kan konkurrere med“.

Hvad specielt angaar Smørtolden, er Situationen den, at Antallet af Køer 1914—23 er steget fra 20,7 til 24,4 Mill., eller 18 pCt; det har været muligt at faa disse Køer malket og at faa Produkterne (derunder Mælk og Fløde til Byerne) solgt til relativt gode Priser; og der agiteres for yderligere Udvikling af Mejeribruget. (Derimod var Svinenes Antal efter nogle Svingninger ens i 1914 og 1922, men er derefter steget). Jeg spurgte flere, om de mente, at Danmark havde varige Chancer paa det amerikanske Smørmarked, idet jeg særlig pegede paa den mærkelige Omvej, at Bomuldsfrøkagerne fra Amerika benyttes til Foder for danske Køer, hvis Smør derefter sælges i Amerika. I Østen mente man, at med moderat Told kunde vi godt konkurrere; alene New York, Philadelphia, Baltimore og Boston har tilsammen 10 Mill. Indbyggere, og der er mange andre Industribyer i Østen, saa at Oplandet overvejende leverer Mælk, medens Smør maa komme længere borte fra. Men Søfragten fra Danmark til New York menes at være lavere end Banefragten fra Mellemsstaterne, og ligeledes Fragten for Oliekagerne fra New Orleans lavere til Danmark end til Mellemsstaterne. I Mellemsstaternes Landbrugskredse mente man derimod, at de sagtens kunde udvide Produktionen tilstrækkeligt; og Oliekage-Fragten interesserede dem ikke, da Kagerne jo hos os bruges til at supplere Roernes ensidige Næring; man fodrer med Hø og Ensilage, men har ikke Arbejdskraft til Roerne, der desuden let ødelægges af den strenge Frost; og af Høfrøkager har Mellemsstaterne selv en ikke ringe Produktion — men den bruges i Regelen ikke til Køerne. Det er da ogsaa en Selvfølge, at et Land, der har 20 Gange saa mange Køer som Danmark, i og for sig godt kan forøge sin Produktion det Par Procent, der behøves for at erstatte Importen fra Danmark, og et uroligt Marked vil det i hvert Fald blive, naar saa lille en Variation i Produktion eller

Forbrug er afgørende for, om der er Brug for os¹). Men med Amerikas høje Arbejds løn til Malkning m. m. er det alligevel tænkeligt, at der til Stadighed kan blive en Forskel i Produktionsomkostningerne i vor Favor. Ogsaa vor store Vinterproduktion giver os en Sæson-Chance, og vor tætte Befolkning giver os en Kvalitets-Chance; vi kan have Mælkevogne, der daglig samler selve Mælken og leverer Skummetmælken tilbage til Middag; men der gør de store Afstande det mere praktisk, at hver Mand selv har Centrifuge (med elektrisk eller Olie-Motor) og saa leverer Fløden enten til faste Modtagere, ellers sælger den som en almindelig Handelsartikel, naar man gør sig et Ærinde hos Købmanden. Hele denne Decentralisation og Løshed gaar naturligvis ofte ud over Kvaliteten, men det er jo noget, der kan tænkes rettet. For virkelig gode, indarbejdede Kvaliteter er der i Amerika Kundekredse, som vil give en betydelig Overpris. Endelig har Dollar-Kursen til Tider influeret paa Importen. — Hvis vi alligevel inden længe mister enhver Chance paa det amerikanske Marked, er det vel egentlig det bedste, at Tolden jager os bort, inden vi indretter vor Produktion derefter; i saa Fald kan Tolden ogsaa fra Amerikas Synspunkt være berettiget som opdragende Beskyttelse. Men der er sikkert alligevel Grund til nøje at følge Forholdene, om der ikke er en fleraarig Chance, som virkelig er værd at udnytte.

De Mejerier, der saaledes behandler Fløden, er ofte meget store. Jeg har besøgt et Mejeri, der modtog 15000 Kørs Fløde, delvis pr. Bane, og daglig producerede 5000 kg Smør. Det laa i en ret stor By, hvor det meste solgtes. 15 Piger beskæftigedes med at pakke Smørret i Smaapakker (med Firma-navn) og atter samle disse i Kasser, indeholdende en passende Blanding af Pund-, Halvpunds- og Kvartpundspakker, saa hver Urtekræmmer kan betjene sine forskellige Kunder (thi det er Urtekræmmeren, der handler med Smør og Brød). En Smørgrosserer, jeg traf, klagede over, at danske Dritlers Format ikke passede til de Skæremaskiner, hvor disse Smaapakker formes. — Store Mejerier inddamper undertiden Kærnemælken, saa at den kan transporteres langt bort til Svinefoder; den ser da ud som Tykmælk og sendes i Tønder.

Landbrug med kunstig Vanding har været omtalt flere Gange. Undertiden pumpes Vandet op fra Borehuller, men

¹) Man sagde, at Margarine først faar Betydning som Reserve, naar Prisen for Smør gaar over 50 c pr. pound, men saa reagerer man ogsaa kraftigt.

det meste kommer fra Floderne; alene i California menes der at være Vand nok til Irrigation af 5 Mill. acres, men kun en Fjerdedel af Vandet er udnyttet. Til fuld Udnyttelse kræves Opdæmning i de snævre Bjergdele, saa at Foraarets Overflod kan gemmes til Sommeren; endvidere Rørledninger, hvorved Vandet kan presses op til højere liggende Arealer. Irrigation giver Anledning til mange baade tekniske, planteavlsmæssige og juridiske Problemer; man mangler endnu fuld Erfaring om Vandings Hyppighed, Furernes Afstand m. m., og er der Knaphed paa Vand, maa det rationeres, saa at hver f. Eks. har en Dag om Maaneden. Der betales pr. acre og jeg har hørt Priser fra $\frac{1}{2}$ til 8 \$ pr. acre. Oftest gives vist 2—3 \$, men Værdien er snarere ca. 30 \$, nemlig 5 pCt. Rente af de 600 \$, som en Farm betales med pr. acre udover de anvendte Kapitaler; i mange af disse Egne kan der nemlig intet høstes uden Irrigation, men mægtige Afgrøder med Vand, saa at hele den nøgne Jordværdi maa henføres til Vandet. Dette giver en Mulighed for Værdistigningsskatter paa Jorden, men det synes mig korrektere at beskatte Vandet. Hvis det i Længden er Vand, der er Knaphed paa, og ikke Jord til at udnytte Vandet, saa giver det den bedste Stimulans til Økonomi med Vandet og i det hele den bedste Vejledning fra Prisdannelsens „Samfundsboholderi“, hvis det er Vandet, der har Prisen; og paa jo tidligere et Stadium, Skatten rammer, des mere kan den indbringe. Naar ad Aare alt Vand er udnyttet, vil Prisen nok stige stærkt, og saa vil Farmerne fortryde, at de har betalt Jorden saa dyrt; da havde det været bedre, om Vandet straks var bleven beskattet. — Disse Synspunkter udviklede jeg for flere. Den, der hurtigst forstod dem, var dansk — sikkert fordi de fleste af os, selv om vi ikke er Georgeister, dog har lært en Del af Georgeismen.

Den sydligste danske Koloni, jeg besøgte, var i Texas, nær den mexikanske Havbugt, paa 29° Bredde, d. v. s. som Kairo; der er meget varmt og ofte vældige Regnskyl. Da de danske Kolonister, hvis Antal nu er ca. 100 Familier, for ca. 30 Aar siden kom derned, mest fra Mellestaterne, vilde de dyrke Mais, som de var kendt med, ikke Bomuld, som giver et forfærdeligt Arbejde. Men Forholdene tvang dem til at dyrke Bomuld — og nu er de bleven saa dygtige dertil, at Naboerne kommer for at lære af dem. Jeg spurgte en af Lederne, om det alt betragtet var en god Ide at starte en dansk Koloni saa sydligt, men han sagde Nej; Nybyggerne var meget energiske, og den opvoksende Ungdom ogsaa; men

han var bange for tredje Generation, formodentlig ud fra Erfaringer i Omegnen. Jeg spurgte den samme Mand, hvordan danske kunde konkurrere i Bomuld, hvis Pris var bestemt ved den lave Negerløn; jo det kunde de sagtens, for de præsterede dobbelt saa meget Arbejde. Men alle de danske Farmere har et Negerhus (eventuelt dog til en „Mexikaner“, d. v. s. en Bastard af Indianere og Spaniere), og ogsaa heri ligger der vel en Fare for Fremtidens Arbejdsenergi. Han sagde, at de unge, der var opvokset paa Stedet, havde et bedre Greb paa at behandle Negrene paa den rette Maaade, baade ved at opmuntre dem ved smaa Præmier og tidligt fri en enkelt Dag, og ved at skælde dem ud. Men tillige, at da man ikke havde nogen Negerkole (og i Syden maa Negre ikke gaa i Skole med de hvide, eller køre i samme Vagon o. s. v.), havde man ikke saa god en Kvalitet af Negre som visse andre Egne.

Under en Samtale med en Herre i Landbrugsministeriet i Washington brugte jeg Ordet Bønder (peasants) om de danske Landmænd; han udtalte sin Forundring derover, da det paa Engelsk betyder noget svagt og fattigt og overset. Jeg forklarede da, at i England forsvandt Bondestanden, medens den endnu var svag og fattig, og derfor havde Ordet fremdeles den gamle Betydning. Men efterhaanden som de danske Bønders Kaar forbedredes, avancerede ogsaa Begrebet, og naar de nu med Stolthed taler om „Vi danske Bønder“, saa ser de den hele Række af Fremskridt i de sidste 150 Aar, og især Andelsbevægelsen, som Bønderne startede, og fremdeles leder, skønt efterhaanden ogsaa Godsejerne sluttede sig til.

Alt i alt er de danske Bønder lykkeligere end de amerikanske Farmere. De er maaske ikke saa rige; de har maaske heller ikke saa megen Energi og saa lys en Tro paa, at der kan ske noget stort. Men de har en stabilere Høst og stabilere Priser. De har mere indbyrdes Tillid og mere Andelsaand, saa at Andelsbevægelsen kunde gro ganske naturligt frem af den lokale Jordbund. De har mere Arbejdsglæde, mere Fred og mere Hygge.